

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ PROGRAMLAR ENSTİTÜSÜ
MUHASEBE VE DENETİM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TMS 24 İLİŞKİLİ TARAF AÇIKLAMALARI STANDARDI
KAPSAMINDA BİST 100 ŞİRKETLERİNİN İNCELENMESİ

Derya BAŞ
118758017

Dr. Öğr. Üyesi Derya ÜÇOĞLU

İSTANBUL

2022

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ PROGRAMLAR ENSTİTÜSÜ
MUHASEBE VE DENETİM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TMS 24 İLİŞKİLİ TARAF AÇIKLAMALARI STANDARDI
KAPSAMINDA BİST 100 ŞİRKETLERİNİN İNCELENMESİ

Derya BAŞ
118758017

Dr. Öğr. Üyesi Derya ÜÇOĞLU

İSTANBUL

2022

TMS 24 İlişkili Taraf Açıklamaları Standardı Kapsamında BİST 100 Şirketlerinin
İncelenmesi

Investigation of BIST 100 Companies within the Scope of TAS 24 Related Party
Disclosures Standard

Derya Baş

118758017

Tez Danışmanı:	Dr. Öğr. Üyesi Derya ÜÇOĞLU
	İstanbul Bilgi Üniversitesi	
Jüri Üyesi:	Prof. Dr. Cenktan ÖZYILDIRIM
	İstanbul Bilgi Üniversitesi	
Jüri Üyesi:	Prof. Dr. Burcu ADILOĞLU
	İstanbul Üniversitesi	

Tezin Onaylandığı Tarih: 18/05/2022

Toplam Sayfa Sayısı: 58

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

Anahtar Kelime (İngilizce)

1) İlişkili Taraf

1) Related Party

2) İlişkili Taraf Açıklamaları

2) Related Party Disclosures

3) İlişkili Taraf İşlemleri

3) Related Party Transactions

4) TMS 24

4) TAS 24

ÖNSÖZ

Tez yazma sürecinde bütün aşamalarda yanımda olan, bilgisiyle bana hep ışık tutan, olumlu eleştirileriyle beni yönlendiren, ilgisini hiç esirgemeyen, kendisini tanımaktan onore olduğum çok kıymetli ve çok değerli danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Derya ÜÇOĞLU'na ve eğitim hayatımda beni hep destekleyen biricik anneme sonsuz teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Kendilerinden ders dinleme şansına sahip olduğum ve çok şey öğrendiğim değerli hocalarım Prof. Dr. Göksel YÜCEL ve Prof. Dr. Burcu ADİLOĞLU'na da sonsuz saygı ve şükranlarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
KISALTMALAR.....	v
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
TABLO LİSTESİ.....	vii
ÖZET.....	viii
ABSTRACT.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM İLİŞKİLİ TARAF VE İLİŞKİLİ TARAF AÇIKLAMALARI

1. İLİŞKİLİ TARAF VE İLİŞKİLİ TARAF AÇIKLAMALARI.....	2
1.1. TMS 24 Standardının Amacı.....	2
1.2. TMS 24 Standardının Kapsamı.....	2
1.3. İlişkili Taraf Kavramı.....	3
1.4. İlişkili Kişiler.....	3
1.5. İlişkili Taraf Açıklaması	12
1.6. İlişkili Taraf İşlemleri.....	17

İKİNCİ BÖLÜM LİTERATÜR TARAMASI

2. LİTERATÜR TARAMASI.....	25
----------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ÇALIŞMANIN AMACI, YÖNTEM VE BULGULAR

3. ÇALIŞMANIN AMACI, YÖNTEM VE BULGULAR	32
3.1. Çalışmanın Amacı.....	32
3.2. Metodoloji.....	32
3.3. Bulgular.....	33
4. SONUÇ.....	44
KAYNAKÇA.....	45

KISALTMALAR

A.Ş.	: Anonim Şirketi
BİST	: Borsa İstanbul A.Ş.
CEO	: İcra Kurulu Başkanı
IDX	: Endonezya Borsası
QFII	: Nitelikli Yabancı Kurumsal Yatırımcı
TFRS	: Türkiye Finansal Raporlama Standartları
TL	: Türk Lirası
TMS	: Türkiye Muhasebe Standartları
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
UFRS / IFRS	: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
UMS / IAS	: Uluslararası Muhasebe Standartları

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1: TMS açısından ilişkili Taraflar	3
Şekil 1.2: Yatırımcı Kişi.....	5
Şekil 1.3: Önemli Etki.....	7
Şekil 1.4: Kilit Yönetici Personel.....	8
Şekil 1.5: İştirak Ortaklığı	10

TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1: Kontrol Listesi	33
Tablo 3.2: İncelenen Sektörlerin Dağılımı.....	34
Tablo 3.3: Denetim Şirketlerin İncelediği Firma Adedi.....	35
Tablo 3.4: Big Four ve Diğer denetim şirketlerinin incelediği firma Adedi.....	36
Tablo 3.5: Firmaların Sektörel Dağılım Adedi.....	37
Tablo 3.6: İlişkili Taraflara İlişkin Bakiye Açıklayan İşletme Sayısı.....	38
Tablo 3.7: Sektörlerin Ortalama Skor Farkı.....	39
Tablo 3.8: Firmaların Kârlılık Durum Skoru.....	40
Tablo 3.9: Firma Toplam Varlık Durum Skoru.....	40
Tablo 3.10: Firma Yaş Durum Skoru.....	41
Tablo 3.11: Firma Çalışan Sayısı Durum Skoru.....	42
Tablo 3.12: Firmaların Kilit Yöneticiye Sağlanan Faydaları Açıklama Sayısı.....	42

ÖZET

İş ve ticaret hayatının normal bir parçası olan ilişkili taraf işlemleri işletmelerin finansal tabloları üzerindeki etkisini, finansal durumlarını, finansal performansını gerçeğe uygun sunumunu sağlamak amacıyla TMS 24 İlişkili Taraf Açıklamaları standardı oluşturulmuştur. Bu doğrultuda da standart karar alıcıların yerinde, doğru karar almalarına yardımcı olmaktadır. Bu çalışmada BİST 100 şirketlerinin TMS 24 standardına ne kadar uyumluluk gösterdikleri incelenmiştir. Standartta açıklanması gereken 25 maddeye yer verilmiştir. Çalışma sonucunda şirketlerin büyük bir kısmının ilişkili taraflar ve ilişkili taraf işlemlerine ilişkin açıklanması gereken dipnotlara yer vermedikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İlişkili Taraf, İlişkili Taraf Açıklamaları, İlişkili Taraf İşlemleri, TMS 24

ABSTRACT

TAS 24 Related Party Disclosures standard has been established in order to provide a fair presentation of the effect of related party transactions, which are a normal part of business and commercial life, on the financial statements of the enterprises, their financial position and financial performance. In this direction, the standard helps decision makers to make the right decisions. In this study, the level of compliance of BIST 100 companies with the TAS 24 standard has been examined. According to the standard, there are 25 items that need to be disclosed. At the end of the study, it was observed that most of the companies did not disclose the necessary footnotes regarding related parties and related party transactions.

Keywords: Related Party, Related Party Disclosures, Related Party Transactions, TAS 24

GİRİŞ

Gelişmekte olan çevre koşulları, teknoloji ve inovasyonun hızla ilerlemesi; üretim, tüketim, lojistik ve daha birçok alanda ekonomi hacminin katlanmasına ve küreselleşmesine sebep olmuştur. Etki alanı büyümekte olan şirketler, artan rekabet piyasasında sürdürülebilirliklerini sağlamak ve daha da büyümek için birbirleriyle yeni ilişkiler kurmaya gereksinim duymuşlardır. Şirketler bu büyümeyi; işbirlikler, bağlı ortaklıklar, ortak girişim, iş ortaklığı gibi farklı yatırım araçlarını kullanarak gerçekleştirmektedirler. İlişkili olan bu tarafların işlemlerinde, şeffaflık ve hesap verilebilirlik değerlerinin korunması amacıyla TMS 24 ile yapılması gereken açıklamaların açıkça ortaya konulması gerektiği belirtilmiştir. Standart, finansal tablo okuyucularına doğru bilgiyi vermek ve karar verme hususunda etkili olabilecek tüm dipnotları okuyucuya sunmak amacıyla oluşturulmuştur. İşletmelerin devamlılıkları için birbirlerine olan bağımlılıklarının artması, ilişkili taraf açıklamalarının önemini giderek artacağını göstermektedir.

Bu çalışmada TMS 24 ilişkili taraf açıklamaları standardı kapsamında BİST100 şirketlerinin bir kontrol listesi yardımıyla açıklamalar analiz edilerek incelenmiştir ve böylelikle işletmelerin standarda ne ölçüde uyum sağladıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır; İlk bölümde İlişkili taraf, ilişkili taraf açıklamaları, TMS 24 kapsamında anlatılarak genel bilgi edinilmesi amaçlanmıştır.

İkinci bölümde ise Türkiye’de ve dünyadaki “İlişkili taraf açıklamaları” literatür çalışmalarına yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde işletmelerin bağımsız denetim raporlarından ilişkili taraf açıklamaları (TMS 24) dipnotları içerik analizi kullanılarak incelenmiş ve bu analizlerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İLİŞKİLİ TARAF VE İLİŞKİLİ TARAF AÇIKLAMALARI

Bu bölümde ilişkili taraf, ilişkili tarafın belirlenmesi, ilişkili taraf açıklamaları ve ilişkili taraf işlemlerinin TMS 24 çerçevesinde ele alınarak literatürde standardın anlaşılmasını sağlamak için önem taşıyan kavramların açıklanmasına ve standardın kapsam ve amacına yer verilmiştir.

1.1. TMS 24 Standardının Amacı

İşletmenin finansal durumunun ve kâr veya zararının, ilişkili tarafların mevcut olmasından ve işletmenin ilişkili taraflarla gerçekleştirilen işlem ve olayların işletmeyle ilişkili taraflar arasındaki taahhütler de dahil olmak üzere mevcut bakiyeleri etkileyebileceği olasılığını dikkate alarak, ilişkili taraflara ilişkin açıklamaların işletmenin sahip olduğu finansal tablolarında yer almasını garanti etmektedir (TMS 24, md.1).

1.2. TMS 24 Standardının Kapsamı

Bu Standart kapsamını dört maddede belirtmiştir ve şöyle sıralamıştır;

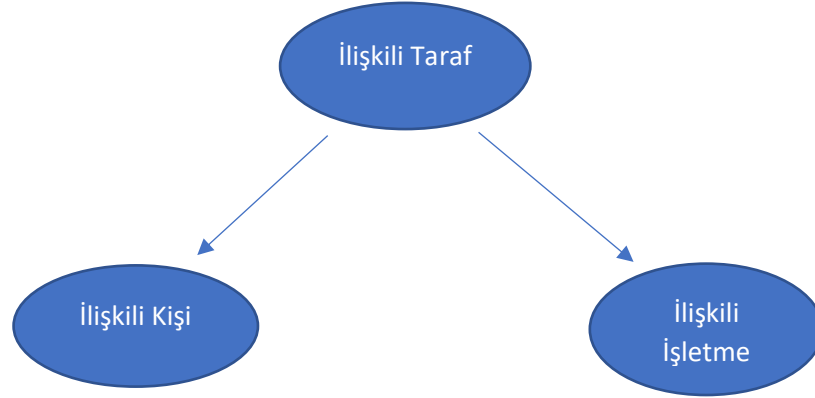
- İşletmenin ilişkili tarafla gerçekleşen hem ilişkilerin hem de işlemlerin tespit edilmesinde,
- İşletmenin ilişkili tarafları arasındaki bütün bakiyelerin tespit edilmesinde,
- birinci ve ikinci maddelerdeki hususların açıklanmasının gerekli görüldüğü koşulların tespit edilmesinde,
- Söz konusu kalemlerle ilgili olarak yapılacak açıklamaların belirlenmesinde uygulanır. (TMS 24, md.2)

TMS 24'e göre, ilişkili taraflarla olan ilişkiler ve işlemler kapsamında oluşan bakiyelerin; bir ana ortaklığa sahip işletmenin veya yatırım yapılan işletme üzerinde kontrol etme gücü bulunan ya da önemli etkiye sahip bir yatırımcı işletmenin,

oluşturması gereken konsolide finansal tabloları veya bireysel finansal tablolarını TFRS 10 Konsolide Finansal Tablolar veya TMS 27 Bireysel Finansal Tablolar standardına uygun olarak hazırlanırken aynı zamanda da ilişkili taraf açıklamalarına yer verilmesini zorunlu kılmıştır. Bu standardın ayrı finansal tablolar dahilinde de gerçekleştirildiği belirtilmiştir. (TMS 24, md.3).

1.3. İlişkili Taraf Kavramı

İlişkili taraf, TMS 24.9'göre, şu şekilde tanımlanmıştır: Finansal tablolarını raporlayan işletmeyle ilişkili olan kişi veya işletmedir. Bu tanımda standart hem gerçek kişiyi hem de tüzeli kişiliği ilişkili taraf olarak gormektedir (Din, 2012, s.70).

şekil 1.1. TMS Açısından ilişkili Taraflar

Kaynak: Din, 2012, s.70

1.4. İlişkili Kişiler

İşletmeyle ilişkili kişiler işletmenin bağlı ortağı, iştiraki, yoneticisi, personeli ve sahiplerinden birileri olabilirken bunların yakın akrabaları olarak TMS 24 tanımlanan (eşi, çocukları ve bakmakla yuikuumlu oldukları kişiler) da buna dâhil edilmiştir. İlişkili kişilerin standartta açık, net olarak kapsamının belirlenmesinde

dünyada yaşanmış olan muhasebe hilelerinin olması ve bunların önüne geçmek istenmesidir. En güzel örneklerinden bir tanesi de ilişkili taraf işlemlerinin kötüye kullanılma oranı çok olan Enron vakasıdır (Dinç, 2012, s.70).

Standarda göre ilişkili kişiler hangi hususların oluşması durumunda finansal raporlama yapan işletme ile ilişkili sayılacaklarını söyle açıklamıştır (TMS 24, md.9);

- Raporlayan işletmenin üzerinde önemli etkiye sahipse ve ortak kontrole veya kontrol etme gücüne sahip olunması durumunda,
- Raporlayan işletme olabileceği gibi raporlayan işletmenin bir ana ortaklığında kilit yönetici pozisyonuna sahip bir personelin olması durumunda.

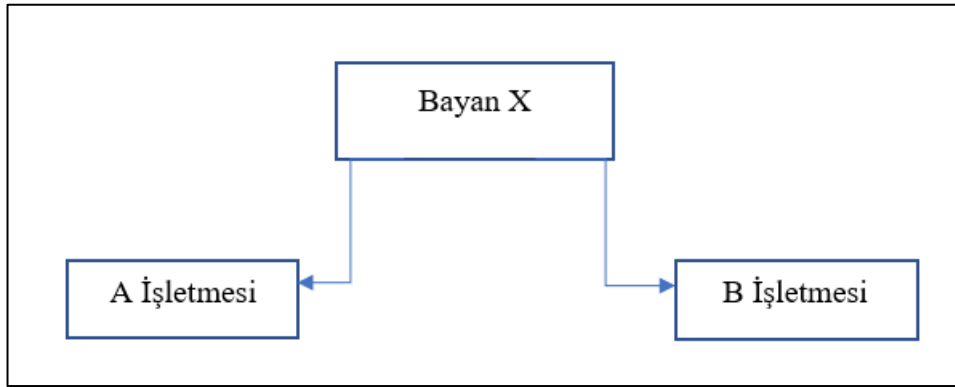
Kontrol: Aşağıda yer alan göstergelerin hepsinin mevcut olması durumunda yatırımcı işletmenin, yatırım yaptığı işletmeyi kontrol ettiğinden bahsedilebilmektedir (UFRS 10, md.7):

- Yatırım yapılan işletme üzerinde bir güce sahipse,
- Yatırım yaptığı işletmeyle oluşan ilişkisi sebebiyle sabit getirilere maruz kalma veya bu getirilerde hak sahibi olma,
- Elde edeceğini düşündüğü getirilerin miktarlarını değiştirebilmek için, yatırım yaptığı işletme üzerinde var olan gücü kullanabilme imkânının bulunması.

Var olan özel güç temelinde anonim ortaklık işlerinin belirli bir doğrultuda ilerletilmesini sağlayan husus 'kontroldür.' Kontrol, pay sahibi ortaklarda olup genel kurulda alınan oy çokluğu ya da başka bir şekilde yönetim organında karar alabilecek oy çokluğu ile üye seçiminin karşılanabilmesi ile ortaya koyulur (Paslı, 2008, s.345-346; Aksoy, 2017, s.33).

Müşterek kontrol: Tarafların bir anlaşma üzerindeki kontrolün bir akdi metne dayalı olarak paylaşılması bir diğer ifadeyle önemli konularla ilgili alınacak kararların, ancak kontrolü elinde bulunduran tarafların oy birliği ile mutabakatın sağlanması durumunda alınabilmesidir (TFRS 11, Ek A).

- Müştereken kontrolün varlığından bahsedebilmek için; tarafların hepsinin veya bir kısmının, anlaşmanın getirilerini önemli ölçüde etkileyen ilgili faaliyetlerin birlikte yönetilebiliyor olması durumunda gerekmektedir. (TFRS 11, md.8).
- Oybirliğiyle mutabakat, anlaşma üzerinde müşterek kontrolü bulunan bütün tarafların rızası olmadan, bir tarafın ya da bir kısmının tek başına karar almalarının mümkün olmadığı anlamını taşımaktadır. (TFRS 11, md.9).
- Bundan dolayı taraflardan herhangi birinin anlaşmayı tek başına kontrol etmesi mümkün değildir (TFRS 11, md,10).

Şekil 1.2. Yatırımcı Kişi

Kaynak: Baltaza vd., 2012, s.2430

Bayan X'in A ve B şirketinde yatırımı bulunmaktadır. A işletmesinin oluşturacağı finansal tabloları açısından bayan X, A işletmesini kontrol edebilme gücüne sahip veya müştereken kontrol ediyorsa bayan X, B işletmesini üzerinde kontrole, müştereken kontrole veya küçük etkiye sahip olduğunda, B işletmesi A işletmesiyle ilişkili taraf olur.

B işletmesinin hazırlayacağı finansal tabloları açısından Bayan X, A İşletmesini kontrol ediyorsa veya müştereken kontrol ediyorsa, A İşletmesi, Bayan X B İşletmesi üzerinde kontrol veya önemli etkiye sahip olduğunda, B İşletmesi ile ilişkilidir. (Baltaza vd., 2012, s.2430)

Önemli etki: İşletmelerin yatırım yapmış oldukları işletmeler üzerinde finansal ve faaliyet politikalarının oluşturulması sürecinde alınacak kararlara katılma gücünü ifade eder. Bu politikaları yalnız başına ya da bir başka tarafla ortak olarak kontrol edebilme yetkisi anlamını taşımamaktadır. (TMS 28, md.3).

Bir işletme, yatırım yaptığı işletme üzerinde direkt veya dolaylı olarak önemli etkiye sahip olabilir, doğrudan olmayan önemli etkiye şöyle bir örnek verilebilir; bağlı ortaklıkları aracılığıyla dolaylı bir şekilde yatırım yapılan işletmenin oy hakkının %20 veya daha fazlasına sahip olması durumunda, tersi yönde bir durum kesinlik içerisinde ortaya konulmadığı müddetçe, söz konusu işletmenin yatırım yaptığı işletme üzerinde önemli etkisinin olduğu kabul edilir. Ancak işletmenin doğrudan ya da örneğin bağlı ortaklıkları aracılığıyla dolaylı olarak yatırım yapılan işletmenin oy hakkının %20'den azına sahip olması durumunda, önemli etkinin varlığı açıkça ortaya koyulmadığı sürece, yatırımcı işletmenin yatırım yapılan işletme üzerinde önemli etkisinin olmadığı kabul edilir. Başka işletme veya işletmelerin yatırım yapılan işletme üzerinde önemli tutarda veya mutlak çoğunlukla sahipliğinin olması halinde de yatırımcı işletmenin önemli etkiye sahip olmasına kesin bir engel oluşturamaz (TMS 28, md.5).

Önemli etkinin varlığını, var olduğunu şu hususlardan bir ya da birkaçının bulunması halinde o işletmenin önemli etkiye sahip olduğu kabul edilir (TMS 28, md.6):

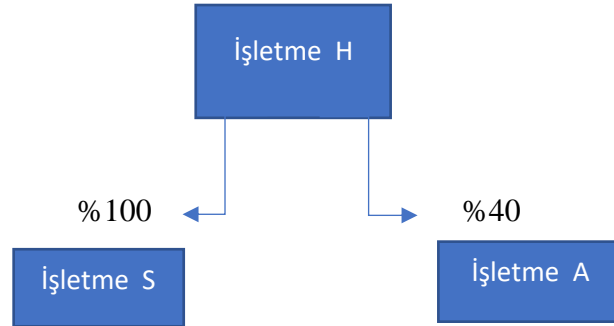
- Yatırımcının, yönetim kurulu veya buna eşdeğer bir idari organda temsil ediliyor olması,
- Kâr payı veya diğer dağıtım kararları dahil olmak üzere, işletme için önem taşıyan politika belirleme süreçlerine katılabiliyor olması,
- Yatırımcı işletmeyle yatırım yapılan işletmenin arasında önemli işlem ve olayların gerçekleşebiliyor olması,
- İşletmeler kendi içinde yönetici personel değişimi yapabiliyor olması,
- Yatırımcının, işletme için önem arz eden önemli teknik bilgileri sağlayabiliyor olması.

Ticari hayatta bir işletmenin başka bir işletme üzerinde önemli etkisinin olması doğaldır çünkü işletmenin hisse sahipliğinin bulunması, esas sermaye veya bir anlaşma yoluyla bunu elde edebilir. İşletmenin karar almada yetkili bir yönetim kurulu üyesi ve işletmenin büyük ortağı da önemli etkiye sahip olabilir (Özbek, 2009, s.155).

Bu hak kullanılsa dahi kişi veya işletme önemli etkiye sahip olacağından ilişkili taraf olarak adlandırılır. Burada öncelikli husus önemli etkiye sahip işletmenin finansal politikayı etkileme gücü değil, oluşturulacak politikaların kararlarında katılım yetkisine sahip olmasıdır (Örten vd., 2009, s.386; Özbek, 2009, s.155).

Paydaşlarının fazla olduğu işletmelerde istisnalar görülse de yatırımcının doğrudan veya bağlı ortaklıkları vasıtasıyla en az %20 oy hakkına sahip olması aksi bir durum söz konusu olmadıkça önemli etkiye sahip olduğunu gösterir. Bu durum başta belirtildiği üzere istisna gösterir ve dağınık işletmelerde %20'nin altında bir oran ile de önemli etki gücü oluşturabilir (Çiftçi, 2005, s.49; Özbek, 2009, s.163).

Örnek;

Şekil 1.3. Önemli Etki

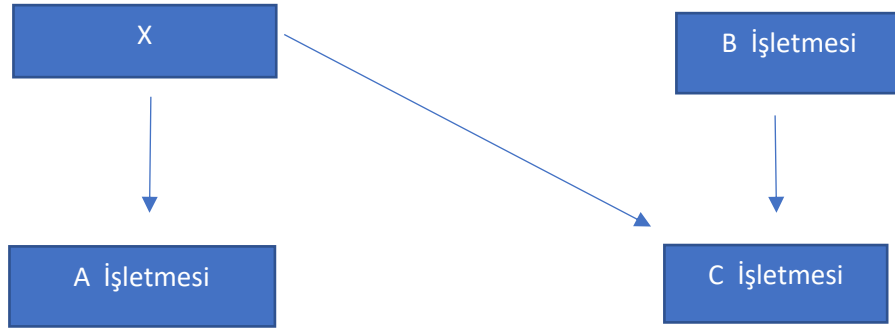
Kaynak: (Bonham vd. çalışması, (Özbek, 2009, s.155'ten alıntı))

Şekil 1.3.'te yer alan "H işletmesi standartlar çerçevesinde raporlama yapan bir işletme ve A işletmesi ise hem H'nin hem de H'nin grubuyla ilişkili taraftır. Bu nedenle A ile H veya S arasındaki bir işlem H'nin finansal tablolarında açıklanır.

Diğer taraftan A da raporlama yapan işletme ise, H işletmesi ile olan ilişkilerini, ilişkili taraf olması nedeniyle açıklayacak, ancak S işletmesi ile ilişkili taraf olmadığından onunla olan işlemlerini açıklamayacaktır. Çünkü S işletmesi A üzerinde önemli etki sahibi olabilecek bir yatırıma sahip değildir” (Bonham vd. çalışması, (Özbek, 2009, s.155’ten alıntı)).

Kilit yönetici personel: İşletmenin faaliyetlerini kendisine tanınan yetkiyle planlayan, yöneten, kontrol eden ve bunların da sorumluluğunu doğrudan ve dolaylı olarak üstlenen kişiye kilit personel yönetici denir. İdari veya diğer alanlardaki yöneticilerde de buna dahil edilmiştir. (TMS 24, md.9).

Örnek:” *Bir X kişisi A işletmesindeki yatırımların %100’üne sahip ve C işletmesinin kilit yönetici personelinin üyelerinden biridir. B işletmesi de C işletmesindeki yatırımların %100’üne sahiptir” (Aygün, 2008, s.17).*

Şekil 1.4. Kilit Yönetici Personel

Kaynak: Aygün, 2008, s.17

“C işletmesinin finansal tablolarında X kişinin A işletmesini kontrol etmesi ve C’nin de kilit yönetici personeli üyelerinden biri olmasından dolayı A işletmesi, C işletmesi ile ilişkilidir. X kişisi C’nin değil, B’nin kilit yönetici personeli üyesi ise, C işletmesinin finansal tablolarında A işletmesi aynı zamanda C işletmesi ile ilişkili olacaktır. X kişinin A’yı kontrol etmesi ve C işletmesinin de kilit yönetici personelinin bir üyesi olmasından dolayı A işletmesinin finansal tablolarında C işletmesi, A işletmesi ile ilişkilidir. B işletmesinin konsolide finansal tablolarında

eğer X kişisi grubun kilit yönetici personelinin bir üyesi ise A işletmesi grubun bir ilişkili tarafıdır” (Aygün, 2008, s.17).

Aşağıda sıralanmış olan koşulların herhangi birinin olması halinde, ilgili işletme ile raporlayan işletmenin ilişkili olduğu kabul edilmektedir (TMS 24, md.9):

- Raporlayan işletme ve ilgili işletmenin içinde bulunduğu grup üyelerinin aynı olması (her bir ana ortaklık, bağlı ortaklık ve diğer bağlı ortaklıklar birbirleriyle ilişkilidir),

-Bir işletmenin, başka bir işletmede iştiraki veya iş ortaklığı olması ya da diğer işletmenin üyesi olduğu grubun herhangi bir üyesinin iştiraki veya iş ortaklığının olması,

- Her iki farklı işletmenin iş ortaklığına sahip oldukları üçüncü işletmenin aynı olması,

- İki farklı işletmenin üçüncü bir işletme üzerinde farklı ilişkiler oluşmaları; biri iş ortaklığı bir diğeri ise iştirak olması halinde,

-Raporlayan işletme için, ilişkili olduğu işletmenin veya raporladığı işletmenin çalışanlarına sağlayacağı işten ayrılma sonrası fayda planının olması veya raporlayan işletmenin bizzat kendisine ait ve/veya sponsor işverenlerinin benzer bir fayda planına sahip olması durumunda,

-Standarda göre ilişkili kişi olarak tanımlanan biri tarafından işletmenin kontrol veya müştereken kontrol edilmesi,

- Kontrol veya müşterek kontrole sahip olarak tanımlanan bir kişinin, işletme üzerinde önemli etkisinin bulunması ya da söz konusu işletmenin (veya bu işletmenin ana ortaklığının) kilit yönetici personelinin bir üyesi olması,

- Kilit yönetici hizmetinin raporlayan işletmeye veya raporlayan işletmenin ana ortaklığına sunulmasında işletme veya işletmenin parçası olduğu grubun başka bir üyesi tarafından sağlanmasında,

TMS 27 ve TFRS 12 standartlarında bir ana ortaklık ve bağıli ortaklıklar arasındaki ilişkili taraf ilişkisine TMS 24 ek açıklamalar getirmiştir. (TMS 24, md.15).

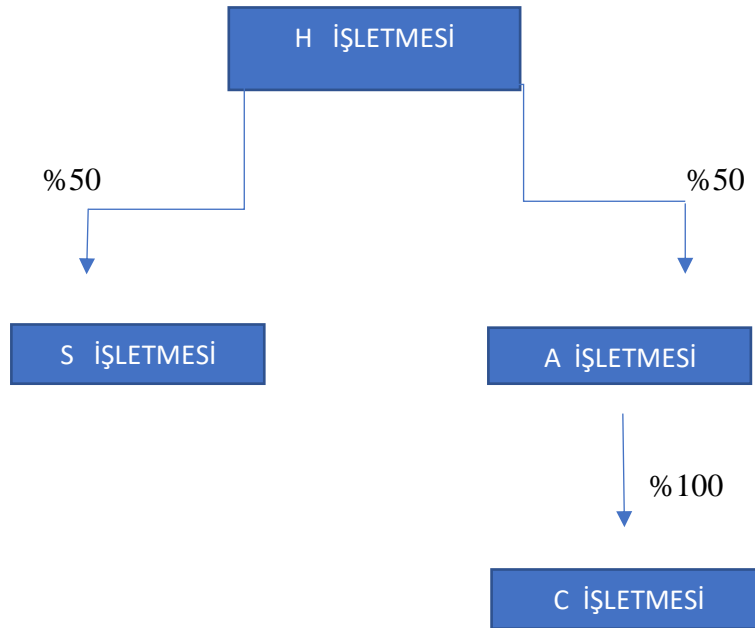
Bağıli ortaklık: Kontrol gücü tamamıyla kendisinde bulunmayan başka işletme tarafından kontrol edilebilen bir işletmedir (TFRS 10, Ek A).

İştirak: Yatırım yapılan işletme üzerinde yatırımcı işletmenin önemli etkisinin olduğu işletmedir (TMS 28, md.3).

İş ortaklığı: Ortak kazanç sağlamak üzere girişimde bulunan tarafların buldukları girişimde ortak kontrole sahip olup net varlıkları üzerinde haklarının bulunduğu bir anlaşmadır (TMS 28, md.3).

İş ortaklığında işletmeler bir araya gelir ve yeni bir işletme kurulmuş olur.

Aynı üçüncü kuruluşların ortak girişimleri olan kuruluşlara örnek aşağıdaki gibidir;

Şekil 1.5. İştirak Ortaklığı

Kaynak: Baltaza vd., 2012, s.2435

Bu örnekte, H işletmesinin ortak girişimleri olan S ve A işletmeleri ilişkili taraflardır. A işletmesinin %100 bağlı ortaklığı olan C işletmesi de H işletmesi ve S işletmesi ile ilişkili taraftır. Bununla birlikte, S ve A işletmeleri H işletmesinin ortak girişimleri olmak yerine H'nin yalnızca iştirakleri olsaydı, o zaman bu işletmeler ilişkili taraf olarak değerlendirilmezlerdi (Baltaza vd., 2012, s.2435).

TMS 24'e göre kişinin yakın üyeleri de ilişkili kişi sayılabilmektedir bunlar;

-Bireyin eşi ve çocukları, eşinin sahip olduğu çocukları veya bireyin eşinin bakmakla yükümlü olduğu kişiler olarak sayılmıştır (TMS 24.9).

Standart esasınca yakın aile fertleri, gelirleri ve yaşları koşul oluşturmaksızın eş ve çocukları kapsamakla birlikte gelir seviyesi düşük anne ve baba, benzer şekilde evlatlık edinilmiş çocuk da bireyin ya da bireyin eşinin bakmakla sorumlu olduğu kişileri ifade eder ve bu esas içerisinde değerlendirilir. Fakat, şirket üzerinde etki sahibi olabilecek ve işletmenin işlemlerince etkilenebilecek üyeler kapsamına ebeveynleriyle birlikte kardeşlerin de dahil olup olamayacağı konusunda netlik yoktur (Bonham vd. çalışması, (Özbek, 2009, s.160'tan alıntı)).

TMS 24 Standardına göre, aşağıdakiler maddeler ilişkili taraf olarak değerlendirilmemektedir (TMS 24, md.11):

- İki işletmede de aynı bir yöneticiye ya da aynı bir kilit yönetici personele sahipse veya iki işletmeden birinde bulunan kilit yönetici personelinin diğer işletme üzerinde önemli etkisinin bulunması,
- İki taraf iş ortaklığı katılımcılarının bir iş ortaklığı üzerinde ortak kontrolü paylaşmaları durumundaki iş ortaklığı katılımcıları,
- Kamu hizmeti şirketleri, finansman sağlayanlar, sendikalar, devlet kurumları ve makamları, raporlayan işletme üzerinde müşterek kontrol veya kontrol gücüne ya da önemli etkiye sahip olmayıp, işletmeyle yalnızca iş nedeniyle ilişki içinde yer alanlar,
- İşletmenin önemli hacimde işlem yaptığı ve ekonomik bağımlılığı olduğu müşteri, acente, dağıtımçı veya genel mümessil,

İlk iki madde için Şekil 1.2.'deki yatırımcı kişi örneği verilebilir. Bayan X hem A işletmesinde hem B işletmesinde önemli etkiye sahipse, A ve B işletmeleri birbirleriyle ilişkili değildir.

Bayan X hem A işletmesinin hem B işletmesinin kilit yönetici personelinin üyesi olarak çalışıyorsa, A ve B işletmeleri arasında bir ilişkili taraf ilişkisine dair başka herhangi bir durum bulunmuyorsa bu iki işletme birbirleriyle ilişkili değildir (Baltaza vd., 2012, s.2430).

Devletle ilişkili işletme: Devletin bir işletme üzerinde kontrol etme veya müştereken kontrol gücüne sahip olduğu ya da önemli etkisinin bulunduğu işletmedir. (TMS 24, md.9).

Şirket üzerinde kontrol/müşterek kontrol yetkisine sahip olunması veya önemli etki gücü bulunması durumunda devlet makamları ile kamu hizmeti ortaklıkları ilişkili taraf olarak değerlendirilebilir (Aksoy, 2017, s.26).

Bir kuruluşun bir hükümet tarafından kontrol edildiği, ortaklaşa kontrol edildiği veya önemli ölçüde etkilendiği durumlarda, bu hükümetle olan ilişkiler, işlemler ve taahhütler de dahil olmak üzere ödenmemiş bakiyeler TMS 24 kapsamında açıklanmalıdır. Benzer şekilde, bu hükümet tarafından kontrol edilen, ortaklaşa kontrol edilen veya önemli ölçüde etkilenen diğer kuruluşlarla yapılan taahhütler de dahil olmak üzere işlemler ve ödenmemiş bakiyeler TMS 24'e göre açıklanmalıdır (Baltaza vd., 2012, s.2438).

1.5. İlişkili Taraf Açıklaması

İlişkili tarafların ve ilişkili taraflarla yapılan işlemlerin açıklanması finansal raporların şeffaflığının sağlanması amacıyla tüm dünyada uygulanan bir gerekliliktir. Öyle ki, ilişkili tarafların ve işlemlerin ortaya koyulması gerekliliği TMS 24 İlişkili Taraflar standardı ile de açıkça belirtilmiştir. İlgili standart, ilişkili taraflarla yapılan işlemler dolayısıyla meydana gelen işletmenin finansal pozisyonunu ve kâr oranını, nakit akımlarının etkisini ortaya koymayı ve ilişkili

taraf ilişkileri hakkında finansal rapor okuyucusunu doğru bilgilendirmeyi amaçlar (Mirza vd., 2006, s.144; Tiffin, 2005, s.143; Dinç vd., 2012, s.72).

İşletmenin faaliyet konusu ve organizasyonu, değerlendirme ilkeleri ve muhasebe politikaları son olarak finansal tablo dipnotları, şirketin faaliyet raporları içerisinde incelenen ve ilişkili taraf hakkında açıklamalar yapabilen temel hususlardır. Bir diğeri ise finansal tablo kalemleridir ki mühim tutardaki ilişkili taraf işlemleri doğrudan bu sayede görülebilir (Örten vd., 2008, s.390; Dinç vd., 2012, s.72).

İşletmenin ana ortaklığı, iştirakleri ve bağlı ortaklıkları çoğunlukla işletmenin faaliyet konusu adı altında incelenir ve hesap kalemleri ile ilgili dipnot açıklamalarında esas detaylı bilgiye ulaşmak mümkündür. Bir örnekle açıklayacak olursak, SPK'da görüldüğü gibi, bir kalem türü açıklanırken bu kaleme ilişkin ilişkili tarafların ne derecede ilişkili olduğuna dair detayı dipnot açıklamalarında bulmak mümkündür. Elbette bunun aksine de rastlanabilir. Faaliyet içerisinde olan şirketin hem dipnot açıklamaları hem de doğrudan finansal tablolar kalemi başlığı altında işlemler yaptıkları görülür. Bunun en büyük örneği, BİST-100'de faaliyet gösteren işletmelerdir. Bu işletmelerin dipnot açıklamalarında 'ilişkili taraflardan alacaklar' ve 'diğer alacaklar' kalemlerinin belirli bir kısmının ilişkili taraflar dolayısıyla olduğuna dair ifadeler bulundurulur (Dinç vd., 2012, s.72).

Standart genel olarak finansal okuyucu bilgilendirme amacı taşır ve bu doğrultuda okuyucuyu ilgili tarafların ilişkilerinin varlığı ve işletmenin finansal pozisyonu, kâr potansiyeli ya da nakit akışlarının bu tür taraflarla gerçekleşen faaliyetlerden ne kadar etkilenebileceği konularında haberdar eder. Ancak bu bir açıklama standardı olduğundan tanıma veya ölçüm konuları ile ilgili değildir (Christian ve Lüdenbach, 2013, s.203).

İlişkili taraflarla yapılan işlem ve taahhütlere ait tüm mevcut olan bakiyelerin bilinmezlikten uzak olması, finansal tablo okuyucuları açısından oldukça büyük bir öneme sahiptir. Çünkü açıklanan bu bilgiler, işletmenin ileride karşılaştığı riskler ve fırsatlarla işletmenin faaliyetleri hakkında finansal tablo kullanıcılarının yapacakları değerlendirmeleri ve alacakları kararları etkileyebilir (TMS 24, md.8).

Finansal raporlamada sürecinde “şeffaflığı” sağlamak için, dünyadaki muhasebe standartlarının büyük bir kısmı, ilgili taraflarla yapılan işlemlerin açıklamalarını öngörmektedir (Christian ve Lüdenbach, 2013, s.203).

Muhasebe kavramı ve ilkeleri muhasebe standartlarıyla beraber finansal tabloların gerçek ve karşılaştırılabilir bilgiler doğrultusunda raporlandırılmasını amaçlar. İşletmeye ait net ve güvenilir muhasebe kayıtları ancak hesap verilebilirlik politikası ile muhasebe bilgisini kaliteli bilgiye dönüştürebilir. Türkiye’de 29.01.1989 tarihinde ilk kez muhasebe ilkeleri detaylı olarak Seri XI No. 1 Sermaye Piyasası Kurulu Tebliği ile yasal bir düzenleme altında açıklanmıştır. Bunun yanı sıra, ‘Genel Kabul Görmüş Muhasebe Kavram ve İlkeleri’ Maliye Bakanlığı’nın tebliği ile 26.12.1992 tarihinde Tekdüzen Muhasebe Sistemi dahilinde incelenmiştir (Gençoğlu ve Ertan, 2012, s.87).

Muhasebenin temel konseptlerinden olan ‘tam açıklama’ ve ‘önemlilik’ kavramları da bu standart ile oldukça ilgilidir (Özbek, 2009, s.149; Güney, 2020, s.180). Mali tabloların, açık, anlaşılır ve doğru olması bu tablolardan yararlanacak şahısların, kurumların karar verme sürecini etkileyeceğinden mali tablolarda ‘tam açıklama’ kavramının gerekliliği ortaya koymuştur (Sevilengül çalışması, (Güney, 2020, s.180’den alıntı)).

Tam açıklama, mali tablolardaki finansal bilgilerin açıkça belirtilmesinin yanında karar vermeyi etkileme gücü olan gerçekleşmesi olası durumların da ortaya konmasını da gerektirir. Mali tablolar göz önüne alınarak yapılacak olan değerlendirmelerde eksik, verilmemiş olan bir bilgi dolayısıyla alınacak kararlar değişiyor ise o bilgi için önemli bilgi denir ve muhakkak tabloda yer verilmelidir (Sevilengül çalışması, (Güney, 2020, s.180’den alıntı)).

Önemlilik kavramı, bir hesap kaleminin veya bir olayın, mali tablolar çevresinde yapılacak değerlemeleri etkileyebilecek değerde ve alınacak kararların yönünü değiştirebilecek seviyede bir nispi ağırlığının var olmasını ifade etmektedir (Karacan, 2016, s.21-22; Güney, 2020, s.180).

Söz konusu standart kapsamında, “TMS 1 Finansal Tabloların Sunuluş”, “TMS 27 Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar”, “TMS 28 İştiraklerdeki Yatırımlar” ve “TMS 31 İş Ortaklıklarındaki Paylar” standartları doğrultusunda yapılması beklenen ek açıklamalar şu şekildedir: Çalışanlara yönelik faydaların ortaya koyulması 1 numaralı standart yönünden gerekli görülürken, 24 numaralı standart tarafından gerekli görülmez ve bunun yerine kilit yönetici personele uygulanan faydaların açıklanmasını talep eder (Özbek, 2009, s.168).

İşletmeler tarafından çalışanlarına sağlamış oldukları kısa vadeli faydalar, işten ayrılma sonrasında da sağlanan faydalar, işten çıkarma nedeniyle sağlanan faydalar, diğer uzun vadeli faydalar ve hisse bazlı ödemeler gibi kilit yönetici personele sağlanan faydalar toplam olarak ve bahsedilen her kategori için ayrı olarak dipnotlarda açıklanmalıdır (TMS 24, md.17):

Finansal tabloların kapsadığı dönemde işletmenin ilişkili taraflarıyla işlem yapması durumunda, söz konusu işlemlere dair bilgiler ve taahhütler de dahil olmak üzere mevcut bakiyelere ve ayrıca ilişkinin finansal tablolar üzerinde oluşabilecek etkilerinin anlaşılabilmesi için gerekli olan ilişkili taraf ilişkisinin niteliği finansal tablo kullanıcılarına açıklanır. Söz konusu açıklama hükümleri, standardın 17. paragrafında yer alan hükümlere ilave niteliğindedir. Açıklamaların asgari olarak aşağıdaki hususları içermesi gerekmektedir (TMS 24, md.18):

- Gerçekleşen işlemlerin tutarları,
- Taahhütlerinde yer aldığı mevcut bakiyeler ile
 - Söz konusu var olan bakiyelerin şartlarını, teminat altına alınıp alınmadıkları ve ödeme için belirlenmiş olan karşılığın niteliği,
 - Verilmiş ya da alınmış garantilerin ayrıntıları,
- Hesapların kalan tutarlarıyla ilgili şüpheli alacak karşılıkları,
- İlişkili taraflardan olan alacakların, dönem içinde değersiz veya şüpheli olarak değerlendirilerek gider kaydedilen tutarları.

Farklı bir yönetim işletmesinin sağlamış olduğu kilit yönetici personel hizmeti için ödenmesi gereken tutarın işletme tarafından açıklanması (TMS 24, md.18A).

Standartta 18. paragraf uyarınca yapılması gerekli olan açıklamalar, ana ortaklık, bağlı ortaklıklar, iştirakler, işletme üzerinde ortak kontrol gücüne ya da önemli etkisinin olduğu kabul edilen işletmeler, işletmenin içinde bulunduğu iş ortaklıkları, işletmenin veya ana ortaklığında bulunan kilit yönetici personeli ve diğer ilişkili taraflara ilişkin her bir kategori için ayrı ayrı yapılması gerektiği belirtilmiştir (TMS 24, md.19):

“TMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşu “standardında sunulacak bilgilere ilişkin açıklama hükümlerinin geçerli olduğu finansal durum tablosunda veya dipnotlarında ilişkili taraflarla yapılan işlemler sonucunda oluşan borçların ve alacakların, TMS 24’ün 19. paragrafta belirtildiği üzere farklı kategorilerde sınıflandırılmasıyla oluşan bilgilere ilişkin açıklama hükümlerinin devamı niteliğindedir. İlişkili taraflarla olan bakiyelerle ilgili daha ayrıntılı, kapsamlı analiz yapılması istendiğinde kategoriler genişletilebilir ve ilişkili taraflarla olan işlemlere uygulanabilir (TMS 24, md.20).

İlişkili taraflar arasında yapılmış olan mal veya maddi duran varlık alımı veya satımı, hizmet sunumu veya hizmet alımı, kiralamalar, lisans veya finansman anlaşmalarına ilişkin olarak yapılan transferler, araştırma ve geliştirme kapsamında transferler, teminat ve kefalet için ayrılan karşılıklar, belirli şartlar altında yürürlüğe girecek sözleşmeler gibi çeşitli taahhütler, ilişkili taraf adına olan borçların işletme tarafından ödenmesi ve riskin paylaşıldığı bir tanımlanmış fayda planına işletmenin ana ortaklığının ya da bağlı ortaklığının, grup işletmeleriyle katılması gibi işlemler, TMS 24’e göre ilişkili taraf işlemleri olarak açıklanmalıdır (TMS 24, md.21-22).

İlişkili tarafla yapılan işlemlerin piyasada yaşanan muvazaasız işlemler için geçerli olan koşulların ve bu koşullar içerisinde gerçekleştiğine dair açıklamalar sadece bahsi geçen koşulların denetlenebilir olması durumunda yapılır (TMS 24, md.23).

İlişkili taraf işlemlerinin finansal tablolar üzerindeki etkisinin anlaşılmasına yönelik ayrı ayrı açıklanması gerekmiyorsa, benzer nitelikli kalemlerin toplu olarak açıklanması mümkündür (TMS 24, md.24).

1.6. İlişkili Taraf İşlemleri

İlişkili taraf ile gerçekleştirilen işlem, raporlayan işletmeyle ilişkili bir taraf arasında varlıkların, hizmet ya da borçların, herhangi bir fiyat karşılığı olduğunun kontrolünün dikkate alınmaksızın aktarılmasıdır (TMS 24, md.9).

İlişkili taraf işlemleri, işletmenin normal bir özelliğinin bir parçasıdır, birçok kuruluş genellikle faaliyetlerini iştirakler, ortak girişimler ve iştirakler aracılığıyla sürdürmektedir. Bu gibi durumlarda, bir işletme, kontrol, ortak kontrol veya önemli etki yoluyla yatırım yapan işletmenin finansal ve işletme politikalarını etkileyebilir. İlişkili taraflarla olan ilişki, bir işletmenin finansal durum sonucunda üzerinde önemli etkilere sahip olabilir, çünkü taraflar bağımsız kuruluşların olmayacağı işlemlere girebilirler. Ayrıca, bir işletmenin finansal durumu ve sonuçları, aralarında herhangi bir işlem olmasa bile, ilişkili tarafların varlığından etkilenebilir. Bu nedenle işlemler, taahhütler ve ilişkili taraflarla ilişkiler de dahil olmak üzere ödenmemiş bakiyeler hakkında bilgi, finansal tablo kullanıcılarının bir işletmenin performansını, finansal durumunu, risklerini ve fırsatlarını nasıl değerlendirebileceğini etkileyebilir. Muhasebe raporlama, denetim, vergi uyumu, stratejik yönetim, kurumsal yönetim vb. gibi çeşitli alanlarda çok fazla etkisi olduğu için ilgili taraf işlemleri bir şirket için çok önem taşımaktadır (Corlaci ve Tudor, 2011, s.241).

Bir ilişkili taraf işlemi, işlemlerin yalnızca tarafların ilişkili olduğu süre için açıklanabileceğini belirtir. Örneğin, bir raporlama işletmenin raporlama döneminde bir bağlı ortaklığı elden çıkarması durumunda, yalnızca elden çıkarma tarihine kadar bağlı ortaklık ile yapılan işlemler, raporlama kuruluşunun finansal tablolarındaki ilişkili taraf işlemlerini kapsar. Benzer şekilde, bir kişi bir raporlama döneminde bir raporlama yapan işletmenin kilit yönetici personeline üye olursa, o

kişinin kilit yönetici personeli olarak atanmasından önce o kişiye ödenen herhangi bir ücretin açıklanması beklenmemektedir (Baltaza vd., 2012, s.2442).

İlişkili taraflar arasında gerçekleşen işlemler birden fazla farklı başlık altında incelenmelidir. Bu işlem başlıkları; işlemlerin meblağı/tutarı, var olan bakiye, işlemlerin koşul ve pozisyonları, teminat durumları ve ödeme karşılığının niteliği, karşılıklı verilmiş olan teminatların detayları, mevcut var olan bakiye ile ilgili şüpheli alacak karşılıkları, dönem içerisindeki finansal tablolara yansıtılan ilişkili taraflardan doğan şüpheli alacaklarla ilgili giderler olarak açıklanmalıdır. (Güney, 2020, s.180).

İlişkili tarafla gerçekleşen işlemler, birbirleriyle ilişki içerisinde oldukları işletmelerin kaynaklarını, yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerini veya sahip oldukları hizmetlerini pay etmelidir ve bu söz konusu paylaşımın herhangi bir bedeli olması durumu işlemin niteliği üzerinde etkili değildir. Bir örnek ile açıklamak gerekirse, üretici bir şirket ile ilişkili taraf dahilinde olan ve pazarlama ile ilgilenen bir başka şirketin aralarında ilerlettikleri ürünlerin pazarlanması işlemi, bedelsiz dahi olsa ilişkili tarafla yapılmış bir işlem olarak görülür. İlişkili taraf içerisinde bir şirketin karşı işletmenin kredi borcunu ödemesi de işlem sonucunda faiz geliri elde edilsin ya da edilmesin ilişkili tarafla ortaya koyulmuş bir işlem sayılır. İlişkili tarafların biri olan işletmenin işlemlerini ortak mekânda gerçekleştirmesi üzerine mekânın kullanımın hakkı olan karşı işletmeye kira ücretini ödesin veya ödemesin bu da bir ilişkili tarafla meydana gelen bir ilişki olarak değerlendirilir (Özbek, 2009, s.159).

Bireyin yakın aile üyesi konusu oldukça karmaşıktır. Uluslararası Muhasebe Standartları çoğu zaman kesin çizgiler ile belirlenmiş hususlara sahip olurken bu konuda kültürler arası karmaşa bulunduğu netlik kazanılmamıştır. Bu durum açıkça ilişkili grupların da belirlenmesini zorlaştırır. Standart 24'e göre bireyin yakın aile üyesi 'etkilemesi beklenen, tarafınca etkilenilen' kişi olmalıdır. Uygulamada bu görüş kültürler arasında farklılıklar göstermektedir. Örneğin, kardeşlerle ilgili olarak: Bazı ülkelerde, büyük kardeşin küçük kardeşe nazaran karar verme yetkisi daha önceliklidir. Bu örnek hepsi için geçerli değildir. Öyle ki,

bazı kültürde ailenin daha bağılı olduğu kızı veya oğlu onlar için daha yakın aile üyesi anlamına gelir ve ona göre önceliklidirler. Bir başka bakış açısı ise farklı kültürlerde uygun görülmüş olan bireyin iş hususunda bağımsız karar verme yetkisine sahip olmasıdır (Mirza ve Holt, 2011, s.203).

Örnek olay 1

İnşaat şirketi olan A, CEO'su için modern iki katlı bir ev inşa ediyor. CEO tarafından ödenen fiyat:

- (a) Tarafsız işlemlerde ödenecek fiyata eşdeğer,
- (b) modern iki katlı bir ev inşa etmek için A şirketi tarafından yapılan dönüşüm maliyetlerine eşdeğer.

A Şirketinin CEO'su için modern iki katlı ev inşasının açıklanıp açıklanmayacağını değerlendirin.

Çözüm

31 Aralık itibariyle A'nın finansal tablolarındaki notlar,

A Şirketinin CEO'su, A Şirketinin ilgili tarafıdır (IAS 24, mad.9). Bu nedenle, modern iki katlı evin inşaatı A'nın notlarında açıklanmalıdır. Bu, CEO tarafından ödenen fiyatın, piyasa şartlarında muvazaasız işlem koşullarını (TMS 24, mad.23) temsil edip etmediğine bakılmaksızın geçerlidir.

Örnek olay 2

Y Şirketi, ürünlerinin %60'ını büyük müşterisi olan X Şirketine satıyor.

- (a): X Şirketi Y Şirketine ait değil.
 - (b): X, Y hisselerinin % 35'ine sahiptir ve Y üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.
- (a)ve (b) seçenekleri için X'in ilişkili taraf olup olmadığını değerlendirin.

Çözüm

(a) Sadece ekonomik bağımlılık nedeniyle bir işletmenin önemli miktarda iş yaptığı bir müşteri ilgili taraf değildir (UMS 24, md.11). X ilişkili taraf değildir.

(b) X, Y üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu, Y'nin bir ortak olduğu anlamına gelir bu nedenle, X, Y'nin ilişkili tarafıdır.

Örnek olay 3

Debexx A. Ş. büyük bir sanayi şirketler grubunun bir parçasıdır ve UFRS tarafından hazırlanan finansal tablolarında ilişkili taraf işlemlerini doğru bir şekilde nasıl açıklayacağını bilir. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu'nun iyileştirmeler Projesi kapsamında çeşitli standartlarda yapılan değişikliklerle birlikte, işletme aşağıdaki işlem dipnotunun formüle edilip edilmeyeceği konusunda UFRS uzmanından tavsiye istemektedir (Tutarlar Türk lirası ("TL") olarak ifade edilmiştir).

1. 2020 yılı boyunca işletmenin kilit yönetim personeline yapılan ücret ve diğer ödemeler

a) Yıllık 1.000.000 TL maaş

b) Hisse senedi opsiyonları ve 500.000 TL değerinde diğer hisse senetleri

c) Emeklilik fayda planına 600.000 TL katkı

d) İş gezisi için toplam 850.000 TL'lik seyahat masraflarının geri ödenmesi.

2. 2020 için yıl boyunca yapılan satış tutarları:

a. AB şirketi, ana şirket: 40.000.000 TL

b. XY şirketi, iştirak: 20.000.000 TL

3. 31 Aralık 2020 tarihindeki Ticari Alacaklar

a) AB şirketi: Brüt: 25.000.000 TL Net Karşılık: 10.000.000 TL

b) XY Şirketi: 8.000.000 TL (bu alacaklar tamamen kurumsal garantilerle desteklenmektedir)

İstenen;

Debexx AŞ'nin, ilişkili taraf işlemlerinde açıklanması ve bir örnek hazırlanması gereken işlemlerde, işletmeye rehberlik etmek için ilişkili taraf işlemleri dipnotu için tavsiyelerde bulununuz.

Çözüm;

1. Listelenen tüm öğelerin Debexx AŞ'nin açıklanması gerekmektedir. UFRS altında hazırlanmış mali tabloları tek istisna, kilit yönetim personeline seyahat masraflarının geri ödenmesidir.

850.000 TL "tazminat" olmadığından, UMS 24 kapsamında açıklanması gerekli değildir.

2. İlişkili Taraf İŞlemleri

a. Debexx AŞ'nin normal iş akıŐında ilişkili Taraf işlemlerine girer. 2020 yılı boyunca, bu ilişkili taraf işlemleri, UMS 24 kapsamında tanımlanan ilişkili taraflarla gerçekleştirilmiştir. İŞlemler, 31 Aralık 2020'de bu iki tarafın bakiyeleriyle sonuçlandı.

(1) Ana Şirket ile (AB Şirketi)

Satış	40.000.000
Ticari Alacaklar	25.000.000
Şüpheli Ticari Alacaklar karşılığı	15.000.000

(2) İŞtirak ile (XY Şirketi)

Satış	20.000.000
Ticari alacaklarda muhasebeleŐtirilmiŐ	8.000.000

(bir iştirakin ödemesi gereken tutar, iştirak tarafından verilen kurumsal bir teminat ile güvence altına alınmıştır.)

b) 31 Aralık 2020 itibariyle sonlanan yıl kapsamında Debexx AŞ'nin bu ödemeleri aşağıdaki gibi kilit yönetim personeline yapmıştır;

Kısa vadeli faydalar (maaş)	1.000.000
Emeklilik fayda planları katkı faydaları	600.000
Hisse bazlı ödemeler (hisse senedi opsiyonları, vb.)	500.000
Toplam	2.100.000

Örnek olay 4

X Belediyesi tarafından bir çocuk yuvası inşaatı için ihale açılmış ve ihaleyi iki farklı tarafa verme kararı alınmıştır. Bununla birlikte, inşaat departmanı, tarafların ortak bir kontrole uymasını gerektirir.

İhaleyi alan iki tarafın ilişkili olup olmadığını belirleyelim;

Normalde, ortaklaşa kontrol edilen taraflar ilişkilidir. Bununla birlikte, ortaklığın düzenleyici bir gereklilik ile oluşturulması nedeniyle, katkıda bulunan tarafların ilişkili olup olmadığını belirlemek için tüm detaylar dikkate alınmalıdır.

Örnek olay 5

Azra AŞ'nin 31 Aralık 2019- 31 Aralık 2020 tarihleri arasında yapmış olduğu bazı mali işlemler aşağıda verilmiştir;

- Lina AŞ'nin işletmenin İştiraki olup, mal alış/satış işlemlerinden doğan ticari borç tutarı 1.161.908 TL, geçmiş dönem ticari borç tutarı ise; 8.004.495 TL'dir. Ticari alacak tutarı; 418.125.042 TL, geçmiş dönem alacak bakiye tutarı ise 369.803.995 TL'dir
- Ew Bankası A.Ş. işletmenin iş ortaklıklarındandır. İşletmenin dönem sonu vadeli mevduat hesabının tutarı 7.541.634 TL'dir. Geçmiş dönem mevduat

tutarı ise, 3.106.042 TL'dir. İşletmenin vadesiz hesabında dönem sonu itibariyle bir tutar bulunmamaktadır, ancak geçmiş döneme ait bakiye tutarı, 22.823 TL'dir.

- c) Azrak Tic. A.Ş. işletme sahibinin kızına aittir. Ticari borç ve alacak tutarları şöyledir; Ticari alacaklar grubunda dönem sonu itibariyle oluşan tutar 10.334.576 TL'dir. Geçmiş dönem alacak bakiyesi, 6.499.236 TL'dir. Ticari borç tutarı yıl sonunda oluşan tutar 1.774.641 TL'dir. Geçmiş dönem ticari borç tutarı 2.885.934 TL'dir.
- d) Yağmur Tic. Ltd. Şti. Ana şirketin yönettiği diğer şirkettir. Şirketin ticari ve ticari olmayan borç tutarı bulunmaktadır. Dönem sonu ticari olmayan borç tutarı, 14.503.711 TL'dir. Bir önceki yıl sonu borç tutarı ise, 17.540.424 TL'dir. Ticari olmayan borç tutarı, 2.503.646 TL'dir, bir önceki dönem borç tutarı ise 6.434.748 TL'dir.
- e) Tunalı Lojistik Tic. A.Ş. işletmenin yurt içi ve yurt dışı lojistik faaliyetlerini yürütmektedir. Dönem sonunda ticari borçlarda oluşan tutar 8.990.678 TL'dir ve geçmiş döneme ait borç bulunmamaktadır.

Yukarıda verilen bilgilere göre işletmenin ilişkili taraflarını tespit edip, gerekli ilişkili taraf açıklamaları TMS 24 kapsamında düzenleyiniz.

Çözüm;

(a) seçeneğinde iştirak, (b) seçeneğinde iş ortaklığı, (c) seçeneğinde aile bireyi, (d) seçeneğinde ise kontrol gücünün olması sebebiyle taraflar işletmeyle ilişkili taraflardır. Ancak (e) seçeneği ilişkili taraf değildir çünkü standart açık ve net bir şekilde ilişkili taraf olarak sayılmayacakları sıralamıştır. Bir işletmenin başka bir işletmeye sadece ekonomik bağımlılık nedeniyle bir müşteri, acente, tedarikçi, dağıtımçı veya genel mümessil, "ilişkili taraf" olarak nitelendirilemeyeceği vurgulanmıştır (TMS 24, md.11).

AZRA ANONİM ŞİRKETİNİN 31 ARALIK 2020 TARİHLİ FİNANSAL TABLOLARA İLİŞKİN DİPNOTLARI (Aksi belirtilmedikçe bütün tutarlar “TL” olarak ifade edilmiştir) Not X- İLİŞKİLİ TARAF AÇIKLAMALARI

a) Banka mevduatları:

	<u>31 Aralık 2020</u>	<u>31 Aralık 2019</u>
Ew Bankası A.Ş.		
Vadeli mevduatlar	7.541.634	3.106.042
Vadesiz mevduatlar	–	22.823
	<hr/>	<hr/>
	7.541.634	3.128.865

b) İlişkili taraflardan ticari alacaklar:

	<u>31 Aralık 2020</u>	<u>31 Aralık 2019</u>
Lina A.Ş.	418.125.042	369.803.995
Azrak Tic. A.Ş.	10.334.579	6.499.236
	<hr/>	<hr/>
	428.459.621	376.303.231

c) İlişkili taraflara borçlar:

	<u>31 Aralık 2020</u>	<u>31 Aralık 2019</u>
Ticari borçlar		
Yağmur Tic. Ltd. Şti.	14.503.711	17.540.424
Azrak A.Ş.	1.774.641	2.885.934
Lina A.Ş.	1.161.908	8.004.495
	<hr/>	<hr/>
	17.440.260	28.430.853

d) Diğer borçlar:

	<u>31 Aralık 2020</u>	<u>31 Aralık 2019</u>
Yağmur Tic. Ltd. Şti.	2.503.646	6.434.748
Toplam ticari ve diğer borçlar	19.943.906	34.865.601

İKİNCİ BÖLÜM

2. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde TMS 24/ UMS 24'e göre ilişkili taraf açıklamaları ile ilgili yapılmış çalışmalar mevcuttur. Ancak yurt içinde yapılmış çalışmalara bakıldığında, çalışmaların çok sınırlı olduğu ve daha çok ilişkili taraf açıklamalarından ziyade ilişkili taraf işlemleri üzerine yoğunluk kazandığı görülmüştür. Yurt dışında ise birçok çalışmanın olduğu tespit edilmiştir.

Elkelish (2017) yaptığı çalışmada Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki ilişkili taraf açıklamaları ile firma değerlemesi arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmada 2008-2012 döneminde borsada listelenen tüm şirketlerin finansal tabloları panel regresyon yöntemiyle analiz edilmiş ve sonuçların güvenilirliğini sağlamak için sabit ve rastgele etkilere sahip analiz modelleri kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ilişkili taraf açıklamaları ile firma değerlemesi arasında anlamlı bir negatif ilişki olduğunu tespit etmiştir.

İtalya'da 2010 yılında Consob yönetmeliği gereği ilişkili taraf açıklamalarına ilişkin yeni düzenlemeler (bu düzenlemelerle ilişkili taraf işlemlerinin önemli ve ekonomik adaleti garanti etmeyi amaçlayan yeni yasaklar ve gereklilikler getiren mevcut kurallar güçlendirmek istenmiş) getirilmiştir. Bava ve Trana (2014) çalışması da yeni kuralların yürürlüğe girmesinden sonra ilişkili taraf açıklamalarının etkinliğini analiz etmeyi amaçlamıştır. Çalışma bulgularına göre, her ne kadar yeni kuralların şirketler tarafından bildirilen daha fazla sayıda belge aracılığıyla yatırımcılara açıklanan bilgi miktarını artırmaya katkısı olsa da, bunların toplam miktara göre yüzdelerinin endişe verici derecede düşük olduğu belirlenmiştir.

Mıhaı vd. (2017) çalışmasında şirketlerin ilişkili taraf işlemlerinin şeffaflık gereksinimlerini nasıl takip ettiklerini analiz etmiştir. Araştırma, Bükreş Menkul Kıymetler Borsası'nda listelenen üretim sektöründe faaliyet gösteren 40 şirket üzerinde gerçekleştirilmiştir. Şirketlerin finansal raporlarına ve şirketlerin web sitelerine ilişkin gözlemlerine dayanarak, bu şirketler arasındaki şeffaflık seviyesi,

üreticilerin likert tipi ölçeklerdeki puanları (bir ile beş arasında), ne ölçüde açıkladıklarını veya açıklamadıklarını tespit etmeye çalışmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda çok az sayıda şirketin ayrıntılı bilgi verdiğini ve bunun bir sorun olduğunu belirtmiştir.

Wahyuni vd. (2020), Endonezya'da yönetim tazminat açıklama kalitesi firma özelliklerinin ve kurumsal yönetimin etkisini değerlendirmiştir. Araştırmada 2011 ve 2014 yılları arasındaki listelenen ilk 100 şirketin değişken verileri kullanılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda, kurumsal sahiplik ve firma büyüklüğü, yönetimin açıklama seviyesi ile olumlu bir şekilde ilişkili olduğu tespit edilmiş ve denetim kalitesinin yönetim tazminat düzeyini etkilediğine dair hiçbir kanıt bulunamamıştır.

Andrei vd. (2019), 1 Temmuz 2015 itibariyle Milan Borsası'nda kote olan üç kurumsal gruba ait iki farklı bilgi kümesini kullanarak, ilişkili tarafla yapılan işlemlerden elde edilen bilgilerin gerçekliğini, şeffaflığını, anlaşılabilirliğini, mevzuata uygunluğunu ve karşılaştırılabilirliğini analiz etmeyi amaçlamıştır. Aynı zamanda sadece konsolide mali tabloları inceleyerek pay sahiplerinin tüm ilişkili taraf işlemlerinden tam olarak haberdar edilemeyeceğini tespiti için ilk grupta; şirket prosedürlerinden, yıllık raporlardan ve diğer resmî belgelerden alınan ikincil verilerden seçilmiş ana şirketin ayrı mali tabloları dahil her bir firmanın ayrı mali tablolarını analiz edip ve konsolide mali tablo ve ayrı mali tablolardaki tüm ilgili bilgileri karşılaştırmıştır. İkinci grupta ise, yüz yüze yarı yapılandırılmış görüşmelerden ve gözlemlerden elde edilen birincil veriler kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, ilişkili taraf işlemlerinin açıklanmasına ilişkin belirli bir sınıflandırma gerekliliğinin olmadığı ve dolayısıyla bilgilerin karşılaştırılmasının mümkün olmadığı vurgulanmış, ilişkili taraf işlem bilgilerini sağlayan şirketler tarafından kullanılmak üzere yönetmelik veya mevzuatla oluşturulmuş açık bir açıklama çerçevesinin faydalı olacağı iletilmiştir.

Ernawati ve Aryani (2017) yaptıkları çalışmada 2017 yılında Endonezya Borsası'nda (IDX) listelenen aile şirketlerinde hâkim pay sahiplerini, denetim komitesi özelliklerini ve ilişkili taraf işlem açıklamalarını değerlendirmiştir. Çalışmanın hipotezini test etmek için çoklu regresyon uygulanmıştır. Elde edilen

bulgulara göre, hâkim hissedarların ilişkili taraf işlem açıklamaları üzerinde olumsuz etkisi olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan, denetim komitesinin muhasebe uzmanlığının ilişkili taraf işlem açıklamaları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu, aile tarafından kontrol edilen şirketlerin ilişkili taraf işlem açıklamasını açıklama motivasyonunun düşük olduğunu belirterek, muhasebe ekspertiz denetim komitesinin şirketleri ilişkili taraf işlemlerini açıklamaya teşvik edebileceğini vurgulamıştır.

Mensah (2019), Gana’da ilişkili taraf açıklamalarına ilişkin rapor bilgilerinin, UMS 24 ile uyumluluğunu araştırmıştır. Hipotezleri incelemek için farklı tek değişkenli testler ve çok değişkenli regresyonlar kullanılmıştır. Bunlardan biri 2013-2016 dönemi için 120 firmaya ait yıllık gözlemleri içermektedir. Çalışmanın sonuçlarına göre ilişkili tarafların açıklama uyumluluğunun denetim komitesi üyelerinin cinsiyetinden, denetim komitesinin bağımsızlığından ve işletmenin sahiplik yoğunluğundan etkilendiğini ortaya koymuştur.

Corlaci ve Tudor (2011), UMS 24 kapsamında sunumu gerekli olan ilişkili taraf açıklamalarının düzeyini etkileyen faktörler üzerine çalışma yapmıştır. Sahiplik yapısı ve denetçilerin kalitesini çıkarımsal istatistiksel yoluyla analiz ederek açıklamalar arasındaki korelasyonun varlığı incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar, ilişkili taraf açıklamaları ile iki bağımsız değişken olan sahiplik yapısı ve denetçilerin kalitesi arasında orta ile düşük yoğunluk olduğunu göstermiştir.

Shan (2019) çalışmasında, nitelikli yabancı kurumsal yatırımcı programları (QFII’ler) aracılığıyla devlet ve yabancı mülkiyetinin gönüllü ilişkili taraf işlemlerinin açıklanmasını etkileyip etkilemediğini, Çin’in iki katmanlı yönetim kurulu sistemindeki bağımsız yöneticilerin ve profesyonel denetçilerin, gönüllü açıklama kapsamını iyileştirip iyileştirmediğini ve olumlu açıklama tarzının, gönüllü açıklama kapsamını destekleyip desteklemediğini araştırmıştır. 1.118 firma ile gözlem içeren elle toplanan bir veri seti kullanılarak elde edilen sonuçlar, QFII’ler aracılığıyla yabancı mülkiyetin, bağımsız direktörlerin oranının, açıklama tarzının ve firma yaşının, gönüllü ilişkili taraf işlemlerinin açıklama kapsamı üzerinde önemli ölçüde olumlu bir etkiye sahip olduğunu tespit etmiştir.

Güney (2019) yaptığı çalışmada Borsa İstanbul'da yer alan şirketlerin ilişkili taraf işlemlerinin, TMS 24 İlişkili Taraf Açıklamaları standardında yer alan bildirimler dikkate alınarak sektörel açıdan nasıl gruplandıklarını incelemiştir. Araştırma kapsamında Kamuyu Aydınlatma Platformu web sayfası kullanılarak 112 işletmeye ait 177 adet bildirim elde edilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi yönteminin uygulanması sonucunda, BİST'te faaliyet gösteren şirketlerin ilişkili taraf işlemlerine ilişkin açıklamalarının %47'sinin mal alış ve satış ile ilgili işlemlerden kaynaklandığı, %18'nin hizmet sunumu veya alımına ilişkin işlemlerden oluştuğu, %11'nin ise finansman anlaşmalarıyla ilgili transferlerden oluştuğu tespit edilmiştir. Sektörler bakımından yapılan değerlendirme sonucunda ise, imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin %53'lik bildirim oranı ile en önde geldikleri belirlenmiştir. %38'lik bildirim oranı ile mali kuruluşlar imalat sanayi sektörünü takip etmektedir. Çalışmada diğer sektörlerdeki bildirim oranlarının hemen hemen birbirlerine yakın olduğu vurgulanmıştır.

Köse ve Bulut (2015), ilişkili taraf kavramını Vergi Mevzuatı ve TMS 24 açısından karşılaştırmıştır. Elde ettikleri bulgularda ise, vergi mevzuatımızdaki ilişkili kişi kapsamının daraltılarak, açık bir şekilde tanımlanarak ve muhasebe standartları ile uyumlaştırılarak yeniden ele alınması gerektiğini belirtmiştir.

Cagle (2021), ilişkili taraf açıklamalarını baz alarak finansal raporların daha da güvenilir, karşılaştırılabilir, anlaşılabilir olabilmesi için muhasebe standartlarında önemli görev üstlenen denetim komitesinin sağladığı bilginin kalitesinin artırılmasının yarar sağlayacağını öngörerek 2019 yılında Borsa İstanbul'da yer alan imalat şirketlerinin açıklamış oldukları dipnotların uyum düzeyini analiz etmiştir. Elde ettiği bulgularda ise Türkiye'de bulunan imalat şirketlerinin açıklama düzeyinin düşük olduğunu belirlemiştir. Denetim komitesinin cinsiyet dağılımının standarda uyumluluk seviyesi için olumlu katkıda bulunduğunu ve denetim komitesinin özelliklerine ilişkin gelecekte yapılacak bir çalışmada etkinlik puanı ve uluslararası finansal raporlama standartları uyum seviyeleriyle çapraz referanslandırma yapabileceğini belirtmiştir.

Varıcı ve Küçüktüfekçi (2021), firma değeri üzerinde ilişkili taraf işlemlerinin etkisini araştırmak amacıyla diğer değişkenleri de göz önünde bulundurarak BİST 100’de yer alan 41 adet sanayi şirketini baz alarak bunların üzerinde incelemelerini gerçekleştirmiştir. Elde ettiği bulgularda ilişkili taraf işlemlerinin firma değeri etkilemediğini belirtmiştir. Ayrıca piyasa değeri defter değeri oranının, öz sermaye kârlılığının firma değeri ile ilişkili olduğunu ve bunun pozitif yönlü olduğunu tespit etmiştir.

Hajeb vd. (2021), kurumsal yönetimin ilişkili taraf işlemleri ve denetim ücretleri arasındaki ilişki üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla Tahran borsasında işlem gören 93 şirketin 2011-2020 süreçlerindeki verilerini baz alan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Konuyu araştırmak için üç hipotez formüle edilmiş ve sabit etkiler yaklaşımıyla panel veri yöntemi kullanılarak araştırma regresyon modelleri test edilmiştir. Sonuçlar, ilişkili taraf işlemleri ile denetim ücretleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Ayrıca kurumsal yönetim mekanizmalarının (yönetim kurulu büyüklüğü, CEO ikiliği) ilişkili taraf işlemleri ile denetim ücretleri arasındaki ilişki üzerinde negatif ve önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Gözlügül (2021) “Related party transactions by directors/managers in public companies: a data-supported analysis” başlıklı çalışmasında ilişkili taraf işlemlerinin kontrol eden ve önemli etkiye sahip hissedarların yöneticileri tarafından oluşturulmasının, bilgiyi toplama noktasındaki eksikliklerini göz önünde bulundurarak kontrol edilen işletmeler üzerinde daha az endişe verdiği anlayışına karşı çıkarak her iki hisse sahipliği için de önemli değer sapmasının oluşabileceğini Alman borsasında listelenen önemli şirketler üzerinde araştırmıştır.

Pasc ve Hategan (2020), ilişkili taraf işlemlerinin niteliğini, bunların bir finansal denetim bağlamında nasıl yansıtıldığını ve risk yönetimi sorunlarının özölmesinin zorluklarını, hileyi tespit etmeyi ve bu işlemlerin şirket yönetimi tarafından iki veya daha fazla ilişkili taraf arasında koordine edilmesinin etkilerini incelemiştir. Bunun için veri olarak uluslararası literatürde yayınlanan dergilerden ilgili olan makalelerden örnek seçilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre ana riskler olarak yanlış

beyan riski, hile riski ve şirket değerinin manipüle edilme riski olarak belirlenmiştir. Bu risklerin olmaması için denetçinin ilişkili taraf işlemlerinin denetiminde dikkate alması gereken ek faktörlerin olduğu ifade edilmiştir.

Rasheed vd. (2021), ilişkili taraf işlemleri ile denetim riski arasındaki ilişkiyi araştırmak üzere Hindistan'da bulunan 182 şirketin 2011-2018 dönemlerine ilişkin ampirik analiz yöntemi için panel veri metodolojisi uygulamıştır. Elde edilen bilgiler ışığında ilişkili taraf işlemlerinin daha yüksek denetim ücretinin kaynak aktarımında etkili olduğu ve var olan ilişkili taraf işlemlerinin karmaşıklığını azaltmak yerine yeni ilişkili taraf işlemleri düzenlenmelerinin artan denetim riskinden dolayı denetim ücretinin arttığını belirlemiştir.

Supatmi vd. (2021), anormal ilişkili taraf işlemlerinin firma değeri üzerindeki etkilerinin yanında ilişkinin yönetiminde siyasi bağlantıları araştırmak amacıyla Endonezya Menkul Kıymet Borsası'nda listelenen 450 adet şirketin 2014-2017 yıllarını ait verilerini kullanmıştır. Panel veri regresyon yapılarak elde edilen sonuçlarda anormal ilişkili taraf işlemlerinde alacak ve borç hesaplarının firma değerini azalttığını, olumsuz etkilediğini gösterdiği belirlenmiştir. Diğer yandan da ampirik sonuçlara dayanarak elde edilen bulgularda politik bağlantıların firma değerini de olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.

Tariq ve Mousa (2020), gelişmekte olan altı ülkede (Suudi Arabistan, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Pakistan) yer alan borsalarda listelenen 1044 şirketten 261'i üzerinde ilişkili taraf işlemleri ile şirketin piyasa değeri arasında bir ilişkinin varlığını araştırmıştır. Araştırmada beş tür sınıflandırma yapılarak ilişkili taraf işlemlerinde; alacaklar, borçlar, kilit yönetim tazminatları, satışlar ve alışlar incelenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre; ilişkili taraf işlemlerinden oluşan borçlar ve kilit yönetim tazminatlarının firmanın piyasa değerine etkisi olduğunu saptamışlardır. Kilit yönetim tazminatının önemli olumsuz etkisinin olduğunu, ilişkili taraf işlemlerinden borçların ise önemli bir olumlu etkisinin var olduğunu belirtmişlerdir. Diğer kalan üç işlemin ise firma üzerinde piyasa fiyatını etkileyecek derecede önemli etkisi olmadığını tespit etmişlerdir.

Fanani ve Firdausi (2021), ilişkili taraf işlemlerinin finansal durum ve kâr/zarar tablosundaki değeri ile değer ilişkisini analiz etmek amacıyla Endonezya Menkul Kıymetler Borsası'nda 2016 yılında işlem gören 201 şirketten veri sağlayarak çoklu doğrusal regresyon yöntemini kullanmışlardır. Çalışmada, ilişkili taraf işlemlerinin açıklama düzeyi ile ilgili değer ilişkisinin bulunduğunu fakat finansal durum ve kâr/zarar tablosunda ilişkili taraf işlem değerinin açıklanmasıyla ilgili olmadıkları kanaatine varmışlardır.

Waad vd. (2021), Malezya'da borsaya kayıtlı şirketlerin uluslararası standartlara sahip denetim kalitesinin incelendiği ve bu kapsamda ilişkili taraf incelemeleri hakkında yapılan çalışmaya göre; global unvana sahip Big 4 denetçilerinin bulgularını ortaya koyarken uluslararası standartlardan ilham aldıkları görülmüştür. Bu bağlamda ilişkili taraf incelemelerine ait standartlar ve denetim perspektifleri arasında paralel bir ilişki görülmüştür. Çalışma üzerinde referans gösterilen şirketlere ait, 2013 -2016 yılları arasında uluslararası denetim şirketleri tarafından raporlandırılmış ve toplam 1,249 bulgu ve yorum kazandırılmıştır. Bu yorumlar, ilişkili taraf ilişkilerin iyileştirilmesi için efor sağlamıştır. Çalışma sonucunda; hukuksal düzenlemelerin, ilişkili taraflar arasındaki ilişkilerin açıklanmasında şeffaflık kazandırılması yönündeki teşvikinin denetim süreçlerine de katkı sağlayacağı belirtilmiştir.

Hope ve Lu (2020), Bu makale, 2006 Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu'nun ekonomik sonuçlarını incelemektedir. Bu sonuçlar, kamu şirketlerinin ilişkili taraf işlemlerine (RPT'ler) ilişkin yönetim politikalarını açıklamalarını zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır; Elle toplanan S&P 1500 firmalarının ikili ilişkiler verilerinin yönetim açıklamalarının başlatılmasında taraf açıklamalarının oluşumunu önemli ölçüde azalttığı ortaya konmuştur. Böylelikle, şirketlerin bir resmi yazılı bir politika etrafında ikili taraf açıklamalarını gözden geçirmek ve onaylamak için atanmış bir komitenin varlığı zımni sermaye maliyetini düşürür ve yönetime yarar sağlar.

Tarighi vd. (2022), Bu çalışmalarında gelişmekte olan ülkelerde ilişkili taraf işlemlerin finansal tablolar üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamışlardır. Çalışma İran piyasasında incelenmiş olup, hipotezleri test etmek için isteğe bağlı

tahakkuklar modeli kullanılmıştır. İncelemeler sonucunda İranlı yöneticilerin, firmaların kaynaklarına el koymak için krediyle ilgili taraf işlemlerine katıldıklarını ve daha sonra bu kamulaştırmayı örtmek için mali tabloları manipüle ettiklerini ortaya koymuşlardır. Finansal açıdan sıkıntılı olmasına rağmen, daha fazla yatırımcı ve borç vereni çekmek için çalışan bu firmaların doğal olarak zayıf finansal raporlama kalitesine sahip olduklarını belirtmişlerdir. “Tünelleme veya çıkar çatışması işlemi “varsayımıyla uyumlu olarak, bulgularını kredi yoluyla ilişkili taraf işlemleri ile tahakkuk esaslı kar yönetimi arasında pozitif bir ilişki olduğunu teyit etmişlerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÇALIŞMANIN AMACI, YÖNTEM VE BULGULAR

3.1. Çalışmanın Amacı

İşletmelerin devamlılıkları için birbirlerine olan bağımlılıklarının artması, ilişkili taraf açıklamalarının öneminin giderek artacağını göstermektedir. Ancak literatürde söz konusu standarda dair detaylı bir çalışma bulunmaması bu noktada ihtiyaç oluşturmuştur. Bu çalışma ile 2020 yılında Borsa İstanbul’a kayıtlı ve BIST 100 endeksinde listelenen, 20 farklı sektörde ilişkili tarafları bulunan şirketlerin, finansal tablolarındaki ilişkili taraf açıklama dipnotlarının incelenmesi ile standart açıklamalarının uygulamada ne ölçüde gerçekleştiği incelenerek literatüre katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

3.2. Metodoloji

Bu çalışmada BİST’te işlem gören işletmelerin TMS 24 standardı kapsamında yapmaları gereken dipnot açıklamalarıyla ilgili bir kontrol listesi hazırlanmıştır. Söz konusu kontrol listesi kullanılarak açıklanan her bir dipnot için 1 puan açıklanmayan her bir dipnot için ise 0 puan verilmiştir. Banka ve aracı kurumlar dışında BIST 100’de listelenen firmalar (toplam 88) çalışma kapsamına dahil edilmiştir. İşletmelerin 2020 yıl sonu bağımsız denetçi raporlarına içerik analizi

yöntemi uygulanarak işletmelerin standardın açıklama hükümlerine uyum dereceleri belirlenmiştir.

3.3.Bulgular

Tablo 3.1’de toplam 25 dipnot açıklamasından oluşan kontrol listesi yer almaktadır.

Tablo 3.1. Kontrol Listesi

A)	GENEL AÇIKLAMALAR
1)	İşletmenin ilişkili tarafları
2)	Kilit yönetici personele ödenen ücretin toplam olarak ve aşağıdaki her kategori için açıklanması
	(a) Çalışanlara sağlanan kısa vadeli faydalar
	(b) İşten ayrılma sonrası sağlanan faydalar
	(c) Diğer uzun vadeli faydalar
	(d) İşten çıkarma nedeniyle sağlanan faydalar
	(e) Hisse bazlı ödemeler
3)	Finansal tablo kullanıcılarının ilişkinin finansal tablolar üzerindeki potansiyel etkisini anlamaları açısından gerekli olan ilişkili taraf ilişkisinin niteliği
	(a) Söz konusu işlemlerin tutarları
	(b) Taahhütler dahil olmak üzere, mevcut bakiyeleri (i) Söz konusu bakiyelerin koşulları, teminat altına alınmış olup olmadıklarını ve ödeme için belirlenen karşılığın niteliği (ii) Verilen veya alınan garantilere ilişkin ayrıntılar
	(c) Mevcut bakiyelerle ilgili ayrılmış şüpheli alacak karşılıkları
	(d) İlişkili taraflardan olan alacakların, dönem içinde değersiz veya şüpheli olarak değerlendirilerek gider kaydedilen tutarları
4)	Ayrı bir yönetim işletmesi tarafından sağlanan kilit yönetici personel hizmeti için işletme tarafından karşılanan tutarlar
5)	3. maddede yer alan ve açıklanması zorunlu olanlar için her bir kategori (ana ortaklık, işletmenin müştereken kontrol veya önemli etki gücüne sahip olduğu işletmeler, bağlı ortaklıklar, iştirakler, işletmenin katılımcı statüsüne sahip olduğu iş ortaklıkları, işletmenin ya da ana ortaklığında bulunan kilit yönetici personelleri ve diğer ilişkili sayılan taraflar) için ayrı ayrı yapılmalıdır
6)	İlişkili taraflara olan borçlar ve ilişkili taraflardan olan alacaklar
7)	İlişkili taraflarla yapılmış olan işlemlere ilişkin açıklamalar
	(a) Mal alım veya satımı
	(b) Maddi duran varlıkların ve diğer varlıkların alım veya satımı
	(c) Hizmet sunumu veya alımı
	(d) Kiralamalar
	(e) Araştırma ve geliştirme transferleri
	(f) Lisans anlaşmaları kapsamında yapılan transferler
	(g) Finansman anlaşmaları kapsamında yapılan transferler (nakdi veya gayri nakdi krediler ve özkaynak katkıları da dâhil olmak üzere)

	(h) Teminat veya kefalet karşılıklar (i) Belirli koşullar altında yürürlüğe girecek sözleşmeler (muhassebeleştirilmiş ve muhassebeleştirilmemiş) dahil olmak üzere, gelecekte belirli bir olayın meydana gelmesi veya gelmemesi durumunda bir şeyin yapılmasına ilişkin taahhütler
	(j) İşletme adına veya işletme tarafından söz konusu ilişkili taraf adına ödenen borçlar
B)	DEVLETLE İLİŞKİLİ İŞLETME
1	İşlemler ve mevcut bakiyeler hakkında aşağıdaki hususların açıklanması
	(a) Devletin adı ve raporlayan işletmeyle olan ilişkisinin niteliği (devletin işletme üzerinde kontrol veya müşterek kontrol mü, önemli etkiye mi sahip olduğu)
	(b) İlişkili taraf işlemlerinin etkisinin anlaşılmasını sağlayacak detayda açıklamalar (i) Ayrı olarak önemli olan işlemlerin her biri için tutar ve nitelik bilgisi (ii) Ayrı ayrı önemli olmayan, ancak toplu olarak önemli olan diğer işlemlerin büyüklüğüne ilişkin niceliksel ya da niteliksel göstergeler

Ayrıca, işletmelerin kilit yönetici personele sağladığı toplam fayda ve faydaların beş ayrı kategoriye göre tutarsal dağılımları özetlenmiştir. İşletmelerin finansal durum tablolarında alacaklar, borçlar, peşin ödenmiş giderler, ertelenmiş gelirler gibi kalemlere ilişkin olarak açıkladıkları ilişkili taraf bakiyeleri özetlenmiştir.

TMS 24 İlişkili taraf açıklamaları standardı çerçevesinde incelenen BİST 100 (88 şirket ele alınmıştır) şirketleri toplam 20 farklı sektörde faaliyet göstermektedir.

Tablo 3.2. İncelenen Firmaların Sektör Dağılımı

Sektör	Firma Adedi
ANA METAL SANAYİ (İMALAT)	5
EĞİTİM, SAĞLIK, SPOR VE DİĞER SOSYAL HİZMETLER	2
ELEKTRİK GAZ VE SU	5
GAYRİMENKUL FAALİYETLERİ	1
GIDA, İÇECEK VE TÜTÜN (İMALAT)	5
KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ, BASIM VE YAYIN (İMALAT)	1
KİMYA İLAÇ PETROL LASTİK VE PLASTİK ÜRÜNLER (İMALAT)	13
MADENCİLİK VE TAŞ OCAKÇILIĞI	3

GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIKLARI	6
GİRİŞİM SERMAYESİ YATIRIM ORTAKLIKLARI	2
HOLDİNGLER VE YATIRIM ŞİRKETLERİ	13
METAL EŞYA MAKİNE ELEKTRİKLİ CİHAZLAR VE ULAŞIM ARAÇLARI (İMALAT)	11
TAŞ VE TOPRAĞA DAYALI (İMALAT)	5
BİLİŞİM	3
SAVUNMA	1
TEKSTİL, GİYİM EŞYASI VE DERİ (İMALAT)	1
PERAKENDE TİCARET	5
TOPTAN TİCARET	2
HABERLEŞME	2
ULAŞTIRMA VE DEPOLAMA	2

Elde edinilen bulgularda, işletmelerin 17 farklı denetim şirketi tarafından denetlendiği tespit edilmiştir.

Tablo 3.3. Denetim Şirketlerin İncelemiş Oldukları Firma Adedi

Denetim Şirketi	Toplam Firma Skorları	Firma Adedi	Ortalama Skor
Abaküs	12	1	12,00
Aday	17	2	8,50
Aren	9	1	9,00
Arkan Ergin	37	4	9,25
Ata	11	1	11,00
BDO	10	1	10,00
Deloitte	168	17	9,88
Eren	30	3	10,00
EY	182	18	10,11
Güncel	6	1	6,00
Gürel	9	1	9,00
HSY	8	1	8,00
İrfan	25	2	12,50
KPMG	101	10	10,10
PwC	218	22	9,91
Sun	8	1	8,00
Yeditepe	18	2	9,00
Toplam	869	88	162,25

En çok 22 firmaya sahip olan denetim şirketinin ortalama skoru 9,91 iken en az 1 firmaya sahip olan denetim şirketlerinde ortalama skorun ise 12,00 ile 8,00 arasında değişmekte olduğu tespit edilmiştir. Bu da bize denetim şirketlerinin incelemiş oldukları firma sayısının açıklanması istenen ilişkili taraf açıklamalarına etkisinin olmadığını söylemektedir. İlişkili taraf açıklamalarında açıklanması beklenen toplam 25 dipnottan ortalama olarak en yüksek sadece 12 açıklamanın yapılmış olması, ilişkili taraf açıklamalarının yarısının bile yapılmadığını göstermektedir. Ancak açıklamaların bazılarında temel teşkil eden işlemlerin bazı işletmelerde mevcut olmayabileceği de dikkate alınmalıdır.

Tablo 3.4. Big Four ve Diğer Denetim Şirketlerin İncelediği Firma Adedi

Denetim Şirketi	Toplam Firma Skorları	Firma Adedi	Ortalama Skor
Big Four	669	67	9,99
Diğer	200	21	9,52

Big Four denetim şirketlerinde denetlemiş oldukları 67 firmadan elde edilmiş olan ortalama skor 9,99'dur. Big Four dışındaki diğer denetim şirketlerinin denetlemiş oldukları 21 firmadan elde edilen ortalama skor ise 9,52'dir.

İki grup (Big Four denetim şirketleri ve diğer denetim şirketleri) tarafından denetlenen işletmelerin ortalama skorları arasında bir farklılık olup olmadığının tespiti için bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır.

H_0 =İlişkili taraf açıklamalarına ilişkin firma skorları açısından Big Four denetim şirketleri ve diğer denetim şirketlerinin ortalamaları arasında anlamlı bir fark yoktur.

H_1 = İlişkili taraf açıklamalarına ilişkin firma skorları açısından Big Four denetim şirketleri ve diğer denetim şirketlerinin ortalamaları arasında anlamlı bir fark vardır.

Levene's Test'e bakıldığında, Sig. değeri 0,05'ten büyük (0,610) olduğu için, varyanslar arasında fark olmadığı varsayımı reddedilemez. %95 güven aralığında ve eşit varyanslar varsayımı altında, sig. değeri 0,337 olduğu (0,05'ten büyük olduğu) için, H_0 hipotezi reddedilemez. Yani ilişkili taraf açıklamalarına ilişkin

firma skorları açısından Big Four denetim şirketleri ve diğer denetim şirketlerinin ortalamaları arasında anlamlı bir fark yoktur. Dolayısıyla Big Four denetim şirketlerinden biri veya diğer bir denetim şirketi tarafından denetlenmiş olmak, ilişkili taraf açıklamaları bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yaratmamaktadır.

Tablo 3.5. Firmaların Sektörel Dağılım Adedi

Sektör	Toplam Firma Skorları	Firma Adedi	Ortalama Skor
ANA METAL SANAYİ (İMALAT)	50	5	10,00
EĞİTİM, SAĞLIK, SPOR VE DİĞER SOSYAL HİZMETLER	22	2	11,00
ELEKTRİK GAZ VE SU	52	5	10,40
GAYRİMENKUL FAALİYETLERİ	12	1	12,00
GIDA, İÇECEK VE TÜTÜN (İMALAT)	51	5	10,20
KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ, BASIM VE YAYIN (İMALAT)	9	1	9,00
KİMYA İLAÇ PETROL LASTİK VE PLASTİK ÜRÜNLER (İMALAT)	133	13	10,23
MADENCİLİK VE TAŞ OCAKÇILIĞI	31	3	10,33
GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIKLARI	55	6	9,17
GİRİŞİM SERMAYESİ YATIRIM ORTAKLIKLARI	17	2	8,50
HOLDİNGLER VE YATIRIM ŞİRKETLERİ	129	13	9,92
METAL EŞYA MAKİNE ELEKTRİKLİ CİHAZLAR VE ULAŞIM ARAÇLARI (İMALAT)	106	11	9,64
TAŞ VE TOPRAĞA DAYALI (İMALAT)	45	5	9,00
BİLİŞİM	28	3	9,33
SAVUNMA	8	1	8,00
TEKSTİL, GİYİM EŞYASI VE DERİ (İMALAT)	14	1	14,00
PERAKENDE TİCARET	43	5	8,60
TOPTAN TİCARET	19	2	9,50
HABERLEŞME	23	2	11,50
ULAŞTIRMA VE DEPOLAMA	22	2	11,00
Toplam	869	88	

İlişkili taraf açıklamaları firmaların sektörel dağılımına göre incelendiğinde, toplam 20 farklı sektörde faaliyet gösteren firma bulunduğu görülmektedir. Firmalarda en yüksek skora sahip olan sektör; tekstil, giyim eşyası ve deri (imalat) iken, elde

edilen ortalama skorun 14,00 olduğu tespit edilmiştir. En düşük ortalama skor ise savunma sektöründe 8,00 olarak elde edilmiştir. En fazla firmaya sahip olan sektörler, kimya ilaç petrol lastik ve plastik ürünler (imalat) ile holdingler ve yatırım şirketleridir. Bu iki sektörün açıklamış olduğu ilişkili taraf açıklamalarının ortalama skorları ise 10,23-9,92'dir. En yüksek ortalama skora (14,00) sahip olan tekstil, giyim eşyası ve deri (imalat) sektöründeki firma sayısı ise 1'dir. Tek firma skoru ile sektör hakkında bir yorumda bulunmak anlamlı görünmemektedir.

Tablo 3.6. İlişkili Taraf İlişkin Bakiye Açıklayan İşletme Sayısı

Bilanço Kalemleri	İlişkili Taraf İlişkin Bakiye Açıklayan İşletme Sayısı
Ticari borçlar (kısa vadeli)	74
Ticari alacaklar (kısa vadeli)	73
Diğer borçlar (kısa vadeli)	42
Diğer alacaklar (kısa vadeli)	33
Diğer alacaklar (uzun vadeli)	19
Uzun vadeli borçlanmalar	14
Kısa vadeli borçlanmalar	13
Peşin Ödenmiş Giderler (kısa vadeli)	10
Uzun vadeli borçlanmaların kısa vadeli kısımları	8
Peşin Ödenmiş Giderler (uzun vadeli)	6
Ertelenmiş gelirler (kısa vadeli)	5
Diğer borçlar (uzun vadeli)	4
Ertelenmiş gelirler (uzun vadeli)	3
Diğer Dönen Varlıklar (kısa vadeli)	2
Ticari alacaklar (uzun vadeli)	2
Ticari borçlar (uzun vadeli)	1

Finansal tablo okuyucularının yararlandıkları en önemli tablolardan biri olan finansal durum tablosu (bilanço), ilişkili tarafa ilişkin bakiye açıklamaları yönünden de önem arz etmektedir. Bilanço kalemleri incelendiğinde şirketlerin en çok açıklama yaptıkları kalemin kısa vadeli ticari borçlar olduğu ve en az açıklama yapılan kalemin ise uzun vadeli ticari borçlar olduğu görülmektedir. Borç ve alacak kalemleri incelendiğinde vadenin ilişkili taraf açıklamalarında çok etkili olduğu tespit edilmiştir. Kısa vadeye sahip olan borç ve alacakların açıklanma sayısının yüksek olduğu, uzun vadeye sahip olan borç ve alacağın ise açıklanma sayısının

çok az olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, ilişkili taraflar arasındaki borç ve alacak bakiyelerinin daha çok kısa vadeli olduğunu göstermektedir. İşletmelerin diğer kalemler için yaptıkları açıklama sayılarına bakıldığında ise, yapılan açıklamaların düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 3.7. Sektörlerin Ortalama Skor Farkı

Sektör	Ortalama Skor Farkı
GAYRİMENKUL FAALİYETLERİ	-
KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ, BASIM VE YAYIN (İMALAT)	-
TEKSTİL, GİYİM EŞYASI VE DERİ (İMALAT)	-
SAVUNMA	-
HOLDİNGLER VE YATIRIM ŞİRKETLERİ	10
ELEKTRİK GAZ VE SU	7
METAL EŞYA MAKİNE ELEKTRİKLİ CİHAZLAR VE ULAŞIM ARAÇLARI (İMALAT)	7
ANA METAL SANAYİ (İMALAT)	6
KİMYA İLAÇ PETROL LASTİK VE PLASTİK ÜRÜNLER (İMALAT)	6
GIDA, İÇECEK VE TÜTÜN (İMALAT)	4
GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIKLARI	4
BİLİŞİM	4
TAŞ VE TOPRAĞA DAYALI (İMALAT)	3
HABERLEŞME	3
EĞİTİM, SAĞLIK, SPOR VE DİĞER SOSYAL HİZMETLER	2
PERAKENDE TİCARET	2
ULAŞTIRMA VE DEPOLAMA	2
MADENCİLİK VE TAŞ OCAKÇILIĞI	1
GİRİŞİM SERMAYESİ YATIRIM ORTAKLIKLARI	1
TOPTAN TİCARET	1

Tarım, ulaşım, sağlık ve diğer hizmetler alanında faaliyet gösteren sektörlerde ilişkili taraf açıklamaları birbirine yakın skorlarda iken, holding ve yatırım hizmetleri sektöründe bu aralığın genişlemiş olması bu sektörde hizmet veren incelenmiş firmaların ilişkili taraf açıklamalarında diğer sektörlere oranla daha serbest ve bağımsız bir davranış sergilediklerini göstermektedir (“-“ ile gösterim, sektörde tek firma olduğunu ifade etmektedir).

Tablo 3.8. Firma Kârlılık Durum Skoru

Kârlılık Durumu	Kâr Tutarı	Skor
En yüksek olan firma	12.633.297.000	10,00
En düşük olan firma	-5.588.000.000	12,00

En yüksek kâra sahip olan şirketin skoru 10,00 iken, en düşük kâra sahip firmanın skoru 12,00 olarak görülmektedir.

Tablo 3.9. Firma Toplam Varlık Durum Skoru

Toplam Varlık	Toplam Varlık Tutarı	Skor
En yüksek olan firma	630.100.544.000	10,00
En düşük olan firma	256.524.937	9,00

En yüksek varlık toplamına sahip olan şirketin skoru 10,00 iken, en düşük varlık toplamına sahip firmanın skoru 9,00 olarak görülmektedir.

Kârlılık ve varlık toplamının, ilişkili taraf açıklaması skoru üzerinde bir etkisi olup olmadığını belirlemek için doğrusal regresyon yapılmıştır.

	Ortalama	Standart Sapma	N
Skor	9,8750	1,91072	88
Kar_Zarar	788701177,5000	2060883944,66343	88
Toplam_Varliklar	24354562026,2273	84829425369,69430	88

		Skor	Kar_Zarar	Toplam_Varliklar
Pearson Correlation	Skor	1,000	-0,037	-0,097
	Kar_Zarar	-0,037	1,000	0,778
	Toplam_Varliklar	-0,097	0,778	1,000
Sig. (1-tailed)	Skor		0,364	0,185
	Kar_Zarar	0,364		0,000
	Toplam_Varliklar	0,185	0,000	
N	Skor	88	88	88
	Kar_Zarar	88	88	88
	Toplam_Varliklar	88	88	88

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,114 ^a	0,013	-0,010	1,92055	0,013	0,556	2	85	0,576
2	,097 ^b	0,009	-0,002	1,91282	-0,004	0,309	1	85	0,580
3	,000 ^c	0,000	0,000	1,91072	-0,009	0,809	1	86	0,371

a. Predictors: (Constant), Toplam_Varliklar, Kar_Zarar

b. Predictors: (Constant), Toplam_Varliklar

c. Predictor: (constant)

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	4,101	2	2,051	0,556	,576 ^b
	Residual	313,524	85	3,689		
	Total	317,625	87			
2	Regression	2,961	1	2,961	0,809	,371 ^c
	Residual	314,664	86	3,659		
	Total	317,625	87			
3	Regression	0,000	0	0,000		. ^d
	Residual	317,625	87	3,651		
	Total	317,625	87			

a. Dependent Variable: Skor

b. Predictors: (Constant), Toplam_Varliklar, Kar_Zarar

c. Predictors: (Constant), Toplam_Varliklar

d. Predictor: (constant)

Regresyon sonuçlarına göre kâr/zarar ve toplam varlıklar ile işletmelerin ilişkili taraf açıklamalarına ilişkin skorları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Tablo 3.10. Firma Yaş Durum Skoru

	Yaş	Skor
En büyük firma	130	11,00
En küçük firma	7	8,50*

*En küçük 7 yaşına sahip iki firma olduğu için skor olarak ortalamaları alınmıştır.

Firmaların yaşları dikkate alınarak ilişkili taraf açıklamaları için açıklamış oldukları dipnotlar arasında büyük bir fark tespit edilmemiştir. 130 yaşında olan firma ile 7 yaşında olan firmanın açıklamaları birbirlerine yakındır. Açıklanması istenen 25

ilişkili taraf açıklamalarından en büyük (130) firmanın sadece 11,00 dipnota yer vermiş olması oldukça düşük bulunmuştur.

Tablo 3.11. Firma Çalışan Sayısı Skor Tablosu

	Çalışan Sayısı	Skor
En yüksek firma	100.641	10,00
En düşük firma	11	8,00

Firmalarda çalışan sayısının yüksekliği veya düşüklüğü ile ilişkili taraf açıklamalarından elde edilen skoru arasında düşük bir ilişki olduğu söylenebilir.

Tablo 3.12. Firmaların Kilit Yöneticiye Sağlanan Faydaları Açıklama Sayısı

	Açıklama Yapan Şirket Sayısı
Kilit yönetici personele sağlanan faydalar (TOPLAM)	88
Çalışanlara sağlanan kısa vadeli faydalar	52
İşten ayrılma sonrası sağlanan faydalar (kıdem tazm.)	9
Diğer uzun vadeli faydalar	7
İşten çıkarma nedeniyle sağlanan faydalar	3
Hisse bazlı ödemeler	1

İncelenen toplam 88 firmanın tamamının kilit yöneticiye, üst düzey yöneticiye ödenmiş olan ücretler de dahil olmak üzere toplam olarak açıklandığı tespit edilmiştir. Kilit yöneticiye sağlanan alt başlıklarda yer alan faydaları açıklayan şirket sayılarında (tablo 3.12) görüldüğü gibi az şirket açıklamıştır. Hisse bazlı ödemelerde ise sadece bir şirket açıklama yapmıştır. Hisse bazlı ödemeler gibi ülkemizde çok yaygın olmayan faydalarla ilgili sadece bir açıklama olması olağan karşılanabilirken, işletmelerin çalışanlara sağlanan kısa vadeli faydaları bile ayrıca açıklamaması dikkat çekicidir. Ayrıca, kilit yönetici olarak değerlendirilmesi gereken tam zamanlı üst düzey yöneticilere (genel müdür, genel müdür yardımcısı,

vb.) ait kıdem tazminatını da içeren işten ayrılma sonrası sağlanan faydaların her işletmede mevcut olması gerekirken, yalnızca dokuz işletmenin açıklama yaptığı görülmektedir. Bu noktada kilit yönetici personel tanımının bile doğru yapılmadığı ve dolayısıyla kilit yönetici personele ilişkin açıklamaların son derece yetersiz olduğu ve işletmelerin gerekli açıklamaları yapmadıkları belirlenmiştir.

4. SONUÇ

Bu çalışmada, banka ve aracı kurum gibi finansal kuruluşlar dışında BIST 100’de listelenen işletmelerin, TMS 24 standardı kapsamında yapılması gereken dipnot açıklamalarına uyum dereceleri incelenmiştir.

Çalışma sonuçlarına göre işletmelerin ilişkili taraflar ve ilişkili taraf işlemlerine ilişkin olarak yapılması gereken açıklamaların çoğunun işletmeler tarafından yapılmadığı görülmüştür.

İşletmelerin büyüklüğü, kârlılığı, faaliyet gösterdikleri sektörler ve finansal tabloları ve dipnotlarını etkileyen denetim şirketlerinin de işletmelerin TMS 24 dipnot açıklamalarına ilişkin performanslarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık yaratan değişkenler olmadığı belirlenmiştir.

Kilit yöneticilere sağlanan faydalara ilişkin olarak da çok az açıklama yapıldığı ve hatta bazı şirketlerin yalnızca yönetim kurulu üyelerini kilit yönetici personel olarak tanımladıkları ve kilit yönetici personel için kıdem tazminatını da içeren işten ayrılma sonrası sağlanan faydalara ilişkin olarak bile açıklama yapmadıkları belirlenmiştir. Dolayısıyla ilgili standart kapsamında yapılan açıklamaların son derece yetersiz olduğu ve TMS 24’e tam uyumun sağlanmadığı görülmüştür.

Gelecekte ilişkili taraflara ilişkin açıklamaların kalitesini etkileyen faktörlerin neler olduğuna dair ve farklı ülkelerdeki borsalarda listelenen işletmelerin açıklama seviyelerinde farklılık olup olmadığının tespit edilmesine yönelik çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Agyei-Mensah, B.K. (2019), "The effect of audit committee attributes on compliance with IAS 24-related party disclosure: An empirical study", *International Journal of Law and Management*, Vol. 61 No. 1, pp. 266-285.
- Aksoy, M. A. (2017). Sermaye Piyasası Kanunu'nun İlişkili Taraf İşlemi Düzenlemelerinin 6102 Sayılı TTK'nın Ortaklıklar Topluluğu Hükümleri Açısından Değerlendirilmesi. *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi*, 3 (2), 23-40.
- Aygün M. (2008), İlişkili Taraflarla Yapılan İşlemler Aracılığıyla Azınlık Hissedarlarının İstismarı, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.
- Baltazar, E. vd. (2012). *International GAAP 2012: Generally Accepted Accounting Practice Under International Financial Reporting Standards*. John Wiley & Sons.
- Bava, F., & di Trana, M. G. (2016). Disclosure on related party transactions: Evidence from Italian listed companies. *Accounting, Economics and Law: A Convivium*, 6(2), 119-150.
- Cagle, M. (2021). Compliance with IAS 24 Related Party Disclosures and Audit Committee Efficiency: Evidence from Manufacturing Firms Listed on the BIST. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 14(2), 479-510
- Christian, D., & Lüdenbach, N. (2013). *IFRS essentials*. John Wiley & Sons.
- Corlaci, A. ve Tudor, AT (2011). İlişkili Taraf İşlemlerine Genel Bakış. *Annales Universitatis Apulensis-Serisi Ekonomi*, 13 (2).
- Dinç, E. & Varıcı, İ. (2012). İlişkili Taraf İşlemlerinin İçeriği ve Hileli Finansal Raporlamaya Etkisi: İMKB'de Faaliyet Gösteren İşletmeler Üzerine Bir Uygulama, *MÖDAV*, 2012/1, 67-86

- Elkelish, W.W. (2017), "IFRS related party transactions disclosure and firm valuation in the United Arab Emirates emerging market", *Journal of Accounting in Emerging Economies*, Vol. 7 No. 2, pp. 173-189.
- Ernawati, D., & Aryani, Y. A. (2019). Controlling shareholders, audit committee characteristics, and related party transaction disclosure: Evidence from Indonesia. *Jurnal Keuangan dan Perbankan*, 23(1), 14-28.
- Ersa Tri Wahyuni, Asangki Nindya, Gatot Soepriyanto, Ilya Avianti and Zubir Azhar Firm Characteristics, Corporate Governance and Management Compensation Disclosure: Evidence from Indonesia, *Pertanika J. Soc. Sci. & Hum.* 28 (2): 745- 762 (2020).
- Fanani, Z., & Firdausi, A. (2021). Değer İşlemlerin Açıklanmasıyla İlgililik İlişkili Taraf İşlemlerinin Değeri ve Açıklama Düzeyi. *Uluslararası Coğrafya Eğitimi Çevrimiçi İncelemesi*, 11 (4), 245-254.
- Gençoğlu, Ü. G. & Ertan, Y. (2012). Türkiye’de Örtülü Sermaye ve Örtülü Kazanç Dağıtımı: İMKB 50 Endeksinde Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (56), 85-100.
- Gözlügöl, A. A. (2021). Related party transactions by directors/managers in public companies: a data-supported analysis. *Journal of Corporate Law Studies*, 1-39.
- Güney C (2020). Türkiye Muhasebe Standardı (TMS) 24: İlişkili Taraf Açıklamaları Borsa İstanbul Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 20(60), 177-206.
- Hajeb, H., Banafi, M., Nejatpour, J. (2021). The Influence of Corporate Governance on the Relationship between Related Party Transactions and Audit Fees. *International Journal of Management, Accounting and Economics*, 8(7), 517-528. doi: 10.5281/zenodo.5218915
- Hope, O. K., & Lu, H. R. (2020). Economic consequences of corporate governance disclosure: Evidence from the 2006 SEC regulation on related-party transactions. *The Accounting Review*, 95(4), 263-290.

- Köse, T. ve Bulut, M. A. “İlişkili Taraf Kavramının Vergi Mevzuatı ve Türkiye Muhasebe Standartları 24 Açısından Karşılaştırılması” *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı:324, Eylül 2015, Yıl:38, 76-85. B-2.
- Marchini, P.L., Andrei, P. and Medioli, A. (2019), "Related party transactions disclosure and procedures: a critical analysis in business groups", *Corporate Governance*, Vol. 19 No. 6, pp. 1253-1273.
- MIRZA, Abbas Ali, GRAHAM J. HOLT ve LIESEL Knorr. “Wiley IFRS: Practical Implementation Guide and Workbook”, USA: John Wiley & Sons Published, 2011.
- Özbek, Y. (2009). TMS 24: İLİŞKİLİ TARAF AÇIKLAMALARI. *World of Accounting Science*, 11(4).
- Iuliana Oana MIHAI & Riana Iren RADU & Violeta ISAI, 2017. "Corporate Governance and Related Parties Transactions- Evidence from Romanian Listed Companies," Risk in Contemporary Economy, "Dunarea de Jos" *University of Galati, Faculty of Economics and Business Administration*, pages 124-134.
- Pasc, L. V. ve Hațegan, C. D. (2020). Related Parties’ Transactions: A Literature Overview on Auditor’s Risk. *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, 20(2), 1021-1030
- Rasheed P. C, A., & Hawaldar, I. T. (2021). Related party transactions and audit risk. *Cogent Business & Management*, 8(1), 1888669.
- Shan, Y. G. (2019). Do corporate governance and disclosure tone drive voluntary disclosure of related-party transactions in China? *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*. doi: 10.1016/j.intaccaudtax.2019.02.002
- Supatmi, S., Sutrisno, S., Saraswati, E., & Purnomosidhi, B. (2021). Anormal İlişkili Taraf İşlemleri, Siyasi Bağlantı ve Firma Değeri: Endonezya

Firmalarının Kanıtları. *Uluslararası İşletme ve Toplum Dergisi*, 22 (1), 461-478.

Tarighi, H., Hosseiny, Z. N., Abbaszadeh, M. R., Zimon, G., & Haghghat, D. (2022). How Do Financial Distress Risk and Related Party Transactions Affect Financial Reporting Quality? Empirical Evidence from Iran. *Risks*, 10(3), 46.

Tariq, T. I., & Mousa, G. A. (2020, November). Can Related Party Transactions Be a Matter for Firm Value? Evidence from Emerging Markets. In *2020 International Conference on Decision Aid Sciences and Application (DASA)* (pp. 258-263). IEEE.

TFRS 10 Standardı

TFRS 11 Standardı

TMS 24 Standardı

TMS 27 Standardı

TMS 28 Standardı

Varıcı, İ. ve Küçüktüfekçi, A. B. (2021). İlişkili Taraf İşlemlerinin Firma Değeri Üzerine Etkisi: Borsa İstanbul (Bİst)'Da Bir Uygulama. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 14(2), 641-664.

WAAD, NH, HASHIM, NN ve RAHMAT, MM (2021). Saygın Denetim Kalite Nitelikleri ve İlişkili Taraf İşlemlerinin Açıklaması. *Uluslararası Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, 15 (1).

Yosra Mnif Sellami & Hela Borgi Fendri, 2017. "The effect of audit committee characteristics on compliance with IFRS for related party disclosures: Evidence from South Africa," *Managerial Auditing Journal*, Emerald Group Publishing, vol. 32(6), pages 603-626, June.